

การศึกษาเปรียบเทียบ สถานการณ์ด้านมนุษยธรรม ของประเทศในสหภาพยุโรป และอาเซียน

ผกาวดี สุพรรณจิตวนา*

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบปัญหาด้านมนุษยธรรมที่เกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน (2) ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย การดำเนินการตามกรอบความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน และ (3) วิเคราะห์และให้ข้อสังเกตถึงความอ่อนแอของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ และข้อเสนอที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเชิงเอกสารจากแหล่งข้อมูลระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ และใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า (1) ประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียนเป็นเป้าหมายปลายทางของผู้ลี้ภัยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม วิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปมีสาเหตุหลักมาจากการอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยจากภายนอกภูมิภาค ซึ่งต่างกับประเทศในอาเซียนที่เผชิญปัญหาหลักจากผู้ลี้ภัยภายในภูมิภาคมากกว่าผู้ลี้ภัยจากภายนอก (2) ถึงแม้ประเทศในสหภาพยุโรปจะมีบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาคที่เข้มแข็งกว่าประเทศในอาเซียน แต่ประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียนยังให้ความสำคัญกับการยึดถือความมั่นคงแห่งชาติเหนือกว่าหลักการด้านมนุษยธรรม และ (3) ความอ่อนแอระหว่างหลักการมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน เป็นผลจากรัฐที่เน้นความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้ตัดสินใจหลักในนโยบายเกี่ยวกับการจัดการผู้ลี้ภัย การวิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายให้ประเทศในอาเซียนศึกษาบทเรียนจากประเทศในสหภาพยุโรป เพื่อปรับใช้ในการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยในภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: อาเซียน, สหภาพยุโรป, ผู้ลี้ภัย, มนุษยธรรม, ความมั่นคงแห่งชาติ

*คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

A Comparative study of Humanitarian Emergency in EU and ASEAN Countries

Pakawadee Suphunchitwana*

Abstract

This study provides a comparative analysis of humanitarian issues concerning refugees and their impacts on state security in the European Union and ASEAN countries. The research objectives are: (1) to examine the humanitarian problems related to refugees in the European Union and ASEAN countries; (2) to comparatively study the humanitarian values and norms concerning refugees, the implementation of regional organizational cooperation frameworks, and state security intentions of countries in the European Union and ASEAN; and (3) to analyze and observe the contradictions between humanitarian principles and practices with state security and related matters. This qualitative research employs documentary research from primary and secondary sources and descriptive analysis methods.

The findings reveal that: (1) Both the European Union and ASEAN countries currently serve as the targeted destinations for most of the refugees. However, the refugee crisis in European Union countries primarily stems from the influx of refugees from outside the region, which differs from ASEAN countries that face problems mainly from intra-regional refugees rather than those from outside the region. (2) Although European Union countries possess stronger humanitarian norms regarding refugees and regional organizational cooperation compared to ASEAN countries, both European Union and ASEAN countries still prioritize state security over humanitarian principles. (3) The contradiction between humanitarian principles and national security in European Union and ASEAN countries results from states that prioritize its own security as the primary decision-makers in refugee management policies. The research provides some policy recommendations for ASEAN countries to study the lessons learnt from European Union countries in order to improve the effectiveness of regional refugee crisis management.

Keywords: ASEAN, European Union, Refugee, Humanitarian, State Security

*Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University.

บทนำ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสถานการณ์ด้านมนุษยธรรมของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน” เป็นการเปรียบเทียบสภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมที่เกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทด้านมนุษยธรรมต่อวิกฤติผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน จะช่วยให้คำตอบที่ลึกซึ้งในการทำความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย ตลอดจนปัญหาในการดำเนินการตามกรอบความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน ซึ่งจะนำไปสู่การให้ข้อสังเกตถึงความอ่อนแอของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ และพัฒนาข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

การศึกษาคั้งนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในของเหตุการณ์ในช่วงปี 2558-2566 มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน (2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย การดำเนินการตามกรอบความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน และ (3) เพื่อวิเคราะห์และให้ข้อสังเกตถึงความอ่อนแอของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ และข้อเสนอที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งได้เป็นการเปรียบเทียบสภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน การเปรียบเทียบค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย การดำเนินการตามกรอบความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน และความอ่อนแอของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน พบว่าประเทศในภูมิภาคทั้งสองเป็นแหล่งรองรับการอพยพของผู้ลี้ภัยทั้งจากภายในและภายนอกภูมิภาค อย่างไรก็ตาม วิกฤติผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปมีสาเหตุหลักมาจากการอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยจากนอกภูมิภาคที่ต้องการเดินทางเข้าประเทศในสหภาพยุโรป ซึ่งแตกต่างกับประเทศในอาเซียนที่เผชิญปัญหาหลักจากการอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยภายในภูมิภาคมากกว่าผู้ลี้ภัยจากภายนอก

ประเทศในสหภาพยุโรปต้องรับมือกับคลื่นการอพยพของผู้ลี้ภัยชาวซีเรียและประเทศ

อื่น ๆ ในตะวันออกกลางและบางส่วนของทวีปแอฟริกาที่ต้องการหลบหนีภัยสงครามและความรุนแรงที่เกิดขึ้น ในประเทศต้นทาง ส่วนผู้ลี้ภัยอีกกลุ่มเป็นผู้ที่ต้องการหลบหนีภัยสงครามจากประเทศนอกสหภาพยุโรปแต่ยังมาจากในยุโรป โดยเฉพาะผู้ที่หลบหนีภัยสงครามระหว่างยูเครนและรัสเซียในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 แม้ว่าผู้ลี้ภัยกลุ่มนี้มีจำนวนมากว่าสองล้านคนพำนักอยู่ในเยอรมนีและโปแลนด์ รวมทั้งในประเทศอื่น ๆ รวมกันอีกหลายล้านคน (Ukraine: Over 6 Million Refugees Spread Across Europe, 2024) แต่ผู้ลี้ภัยในกลุ่มแรกๆ ถือเป็นสาเหตุหลักของวิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ที่มีผู้อพยพชาวซีเรียใช้เส้นทางทางทะเลมายังยุโรปถึง 1 ล้านคน โดยมีเหตุผลจากการแสวงหาโอกาสจากการทำงานในสหภาพยุโรป โดยเฉพาะเยอรมนีที่ประกาศรับผู้อพยพจำนวนมากในระยะนั้น (วรรณภา ลีระศิริ, 2560, หน้า 54)

แม้ว่าในปีดังกล่าวมีผู้อพยพประมาณ 75 ล้านคนอาศัยอยู่ในยุโรป และในปี พ.ศ. 2563 มีผู้อพยพอยู่ในยุโรปเกือบ 87 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 16 ในจำนวนนี้มีผู้ลี้ภัยและผู้อพยพที่ไม่ใช่ชาวยุโรปมากกว่า 40 ล้านคน โดยส่วนหนึ่งของผู้อพยพและผู้ลี้ภัยที่เป็นชาวยุโรปทวีจำนวนขึ้นหลังจากรัสเซียเข้ารุกรานยูเครน จนส่งผลให้เกิดการพลัดถิ่นครั้งใหญ่ที่สุดในยุโรปนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง (Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments, n.d.)

แม้ว่าผู้ลี้ภัยมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเช่นเดียวกับผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น (migrant) แต่ความหมายของผู้ลี้ภัยในปัจจุบันย่อมมีพื้นฐานมาจากกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญสองฉบับ ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย (Convention Relating to the Status of Refugee) พ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) และพิธีสารว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย (Optional Protocol Relating to the Status of Refugee) พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) ได้ให้ความหมายของ “ผู้ลี้ภัย” ว่าหมายถึง “บุคคลที่อยู่นอกอาณาเขตประเทศแห่งสัญชาติของตน ซึ่งมีความหวาดกลัวอันมีมูลว่า จะต้องถูกประหัตประหารด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ สมาชิกภาพในกลุ่มทางสังคม หรือความคิดเห็นทางการเมือง และไม่สามารถหรือไม่ยินยอมจะรับการคุ้มครองจากประเทศแห่งสัญชาติของตนด้วยเหตุแห่งความหวาดกลัวนั้น” หรือนอกจากนี้ยังหมายถึง “บุคคลไร้สัญชาติ ซึ่งอยู่นอกอาณาเขตประเทศแห่งถิ่นที่อยู่ประจำเดิมของตน และไม่สามารถหรือไม่ยินยอมจะรับการคุ้มครองจากประเทศดังกล่าวด้วยเหตุแห่งความหวาดกลัวในลักษณะเดียวกัน” (ภควัด เหมรัชตานันต์, 2559, หน้า 21)

ด้วยเหตุนี้ ผู้ลี้ภัยจึงเป็นบุคคลที่โยกย้ายถิ่นฐานออกจากประเทศต้นกำเนิดของตนเอง ด้วยเหตุผลจากความกลัวว่าภัยที่เกิดขึ้นนั้นอาจทำให้เป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นการประหัตประหารในประการต่าง ๆ เช่น การคุกคามชีวิตและเสรีภาพ ด้วยสาเหตุทางเชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ ความคิดเห็นทางการเมือง หรือการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของสังคม การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงอื่น ๆ รวมถึงการเลือกปฏิบัติ และการลงโทษที่เข้าข่ายการประหัตประหาร

ตามคำนิยามของผู้ลี้ภัย

ปัญหาด้านมนุษยธรรมจากการที่ประเทศในสหภาพยุโรปต้องรับมือกับคลื่นผู้ลี้ภัยชาวซีเรียในระยะดังกล่าว ทำให้เกิดกรอบแนวคิดหลักของสังคมยุโรปว่าด้วย “วิกฤตผู้ลี้ภัย” และรวมถึงแนวคิด “วิกฤตผู้อพยพ” ควบคู่กันไปด้วย เพื่อที่จะให้การอธิบายถึงภาวะ “วิกฤต” ให้ขยายความได้กว้างขวางกว่าการจัดการกับสถานการณ์ผู้ลี้ภัย แต่ให้รวมถึงการรับมือกับปัญหาการย้ายถิ่นเข้าสู่ยุโรปโดยทั่วไปด้วย นอกจากนี้ ได้มีการใช้แนวคิดที่ว่าด้วย “วิกฤตด้านมนุษยธรรม” (humanitarian crisis) ซึ่งมีมิติที่มุ่งเน้นไปที่การตกเป็นเหยื่อและเพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างผู้อพยพที่เป็นที่ต้องการและผู้ที่อยู่ในฐานะไม่พึงประสงค์ แนวคิด “วิกฤตผู้ลี้ภัย” ยังถูกเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดอื่น ๆ โดยเฉพาะวิกฤตของระบบการลี้ภัย (asylum system) และ/หรือวิกฤตของชายแดนยุโรป และการควบคุมชายแดน (border control) ที่เป็นข้อท้าทายต่อข้อตกลงเชงเกน ซึ่งเป็นข้อตกลงว่าด้วยชายแดนร่วมของประเทศสมาชิก และความเป็นเอกภาพ (solidarity) ของสหภาพยุโรป

ในอีกด้านหนึ่ง วิกฤตผู้ลี้ภัยก็ถูกเชื่อมโยงเข้ากับภาวะวิกฤตด้านอื่น ๆ อาทิ วิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตทางการเงิน วิกฤตหนี้สิน วิกฤตการธนาคาร วิกฤตที่อยู่อาศัย และวิกฤตทางศีลธรรม ที่เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างผู้ลี้ภัยจากภายนอกและความเป็นยุโรป ซึ่งถูกมองอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้นหลังเหตุการณ์ในเมืองโคโลญจน์ เมื่อกลุ่มผู้อพยพชาวแอฟริกาเหนือจากโมร็อกโกและตูนิเซีย ถูกกล่าวหาว่าร่วมกันล่องละเมิดทางเพศในที่สาธารณะในช่วงคืนวันเฉลิมฉลองปีใหม่ พ.ศ. 2559 ตลอดจนพัฒนาการเป็นวิกฤตด้านความมั่นคงแห่งชาติ โดยเฉพาะหลังจากเกิดเหตุโจมตีผู้คนในกรุงปารีส เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 และกรุงบรัสเซลส์ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2559 ซึ่งทำให้เกิดทัศนคติว่าผู้ลี้ภัยคือผู้ก่อการร้าย แม้ว่าผู้ก่อเหตุโจมตีและผู้มีส่วนร่วมนั้นทุกคนจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในยุโรปมานานหลายปี การเปลี่ยนแปลงการรับรู้เกี่ยวกับวิกฤตผู้ลี้ภัยทำให้เกิดความหวาดกลัวต่อลัทธิหัวรุนแรงของชาวมุสลิม (Muslim extremism) และความคิดที่ว่าผู้ก่อการร้ายแฝงตัวอยู่ในหมู่ผู้ลี้ภัยที่เดินทางเข้าสู่ยุโรป (Agustin & Jørgensen, 2019, pp. 3-4)

สภาพปัญหาในระยะแรก ๆ หรือในปี พ.ศ. 2558 ที่มีโศกนาฏกรรมเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งจากเหตุเรือขนส่งผู้ลี้ภัยอัปปางระหว่างการเดินทางข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ปัญหาการรับมือของประเทศหน่านาคือกรีซและอิตาลี ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากการหลังไหลเข้ายุโรปของผู้ลี้ภัย โดยเฉพาะกรีซเป็นประเทศที่ต้องเผชิญกับวิกฤตด้านมนุษยธรรมในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและวิกฤตผู้ลี้ภัย รวมถึงการสกัดกั้นผู้อพยพของเยอรมนีจากพรมแดนด้านที่ติดต่อกับอิตาลี ได้ทำให้สหภาพยุโรปตื่นตัวกับปัญหาผู้ลี้ภัย ส่วนหนึ่งคือการกำหนดแผนเฉพาะกิจเพื่อป้องกันภัยพิบัติร้ายแรงในทะเล การเผชิญหน้ากับกลุ่มคัมภีร์ การจัดการย้ายที่อยู่ฉุกเฉินระหว่างประเทศสมาชิก (emergency relocation between Member States: MSS) ตามความสมัครใจ และการแก้ปัญหาเชิงนโยบายที่จะแบ่งเบาภาระส่วนหนึ่ง

ของผู้ลี้ภัยในรัฐหน้าด่าน

ด้วยเหตุที่วิกฤตผู้ลี้ภัยก่อผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในประเทศปลายทาง ประเทศในสหภาพยุโรปจึงมีนโยบายและดำเนินการโดยคำนึงถึงความมั่นคงแห่งชาติเหนือกว่าเหตุผลด้านมนุษยธรรม อย่างไรก็ตาม ประเทศในสหภาพยุโรปยังมีปัญหาจากการดำเนินงานที่ไม่สามารถจัดสรรภาระความรับผิดชอบของประเทศสมาชิกให้เกิดความเท่าเทียมกันได้ ทำให้ผลกระทบจากวิกฤตผู้ลี้ภัยเกิดขึ้นกับบางประเทศมากกว่าประเทศอื่น ๆ เนื่องจากเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับสถานะของประเทศในภาวะวิกฤตผู้ลี้ภัย ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นประเทศปลายทางที่มีเพียงไม่กี่ประเทศ เช่น เยอรมนี สวีเดน นอร์เวย์ และ เดนมาร์ก ประเทศทางผ่านบนเส้นทางการย้ายถิ่น เช่น กรีซ อิตาลี ฮังการี บัลแกเรีย โครเอเชีย และสโลวีเนีย ประเทศได้รับผลกระทบน้อย เช่น โปแลนด์ ไอร์แลนด์ สเปน และประเทศที่ไม่ได้รับผลกระทบเลย เช่น โปรตุเกส เอสโตเนีย โรมาเนีย เนื่องจากเป็นประเทศที่อยู่นอกเส้นทางหลักของผู้อพยพ (Karolewski & Benedikter, 2018, p. 108)

สำหรับวิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในอาเซียน เป็นปัญหาที่เกิดจากผู้ลี้ภัยจากภายใน และจากภายนอกภูมิภาคเช่นเดียวกัน แต่มีวิกฤตหลักด้านผู้ลี้ภัยที่เป็นชนกลุ่มน้อยจากเมียนมา โดยเฉพาะชาวโรฮิงญาจากรัฐยะไข่ของเมียนมา ซึ่งเป็นชาวมุสลิมที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ทั้งด้านศาสนา สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เนื่องจากรัฐบาลไม่ยอมรับชนชาวโรฮิงญาเป็นประชากรเมียนมา จึงทำให้ชาวโรฮิงญากลายเป็นบุคคลไร้สัญชาติ ไร้สิทธิเสรีภาพและถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ การเดินทางและการเข้ารับราชการ การเผชิญหน้ากับการเลือกปฏิบัติอย่างเป็นระบบและภัยจากความเสี่ยงที่จะถูกประหารชีวิตประหาร โดยเฉพาะในระหว่างปฏิบัติการทางทหารของกองทัพเมียนมาเพื่อปราบปรามกองกำลังติดอาวุธชาวโรฮิงญา ผนวกกับผลกระทบจากภัยธรรมชาติและการเลือกปฏิบัติหลังจากเกิดภัยพิบัติของพายุไซโคลนนาร์กิส เมื่อปี พ.ศ. 2551 ล้วนเป็นเหตุผลที่ผลักดันให้ชาวโรฮิงญานับล้านคนต้องลี้ภัยไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนใหญ่คือประเทศบังคลาเทศ ชาวโรฮิงญาอีกจำนวนมากยังพยายามหนีภัยเข้าสู่ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการอพยพทางบกและทางเรือ ทำให้เกิดเหตุการณ์ความสูญต่อเสียชีวิตของชาวโรฮิงญาในทะเลอันดามันและในป่ารอยต่อระหว่างประเทศหลายต่อหลายครั้ง เนื่องจากการลักลอบเข้าเมืองของชาวโรฮิงญามักเกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติและขบวนการการค้ามนุษย์ (เจษฎา มีบุญถือ และปิยะนุช ปีบัว, ม.ป.ป.; Moretti, 2023)

การศึกษาพบว่าประเทศในอาเซียนโดยเฉพาะไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียมีนโยบายด้านผู้ลี้ภัยที่ต่างกันและรับภาระในด้านนี้ต่างกัน มาเลเซียเป็นประเทศที่เปิดรับผู้ลี้ภัยและผู้แสวงหาที่ลี้ภัยจากทั่วโลกมาเป็นเวลานาน ในปัจจุบันยังเป็นประเทศปลายทางของชาวโรฮิงญาที่ต้องการโอกาสทางวัฒนธรรม (ศาสนา) และเศรษฐกิจ เนื่องจากรัฐบาลมาเลเซียมีนโยบายให้ผู้ลี้ภัยอาศัยอยู่ในมาเลเซียเป็นการชั่วคราวและได้รับการจ้างงานในภาคการเกษตร ก่อสร้างขนส่งสินค้า และการทำความสะอาดสาธารณสุขสถาน เป็นต้น การดำเนินงานด้านผู้ลี้ภัย

ของมาเลเซียได้รับความช่วยเหลือจาก UNHCR ที่ให้ความดูแลและออกเอกสารรับรองสำหรับผู้ลี้ภัยที่ขอลี้ภัยในมาเลเซียโดยไม่ต้องถูกจับกุมหรือส่งกลับประเทศต้นทางหรือจนกว่าจะเดินทางไปประเทศที่สาม ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 มีผู้ลี้ภัยทะเบียนกับ UNHCR ประมาณ 181,000 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นชาวโรฮิงญา 103,000 คน (Moretti, 2023) สำหรับอินโดนีเซียไม่ใช่ประเทศปลายทางของผู้ลี้ภัยชาวโรฮิงญา แต่ก็ประสบปัญหาการอพยพเข้ามาของผู้ลี้ภัยที่ต้องการเดินทางผ่านไปยังประเทศปลายทางอื่น ๆ รวมถึงมีรายงานการผลักดันเรือขนส่งชาวโรฮิงญาให้พ้นไปจากเขตรับผิดชอบของอินโดนีเซียอย่างต่อเนื่อง

ประเทศไทยยังเป็นแหล่งรองรับผู้ลี้ภัยจากภายในและภายนอกภูมิภาค การสำรวจจำนวนผู้ลี้ภัยในปี พ.ศ. 2558 พบว่าจำนวนผู้ลี้ภัยจากเมียนมาพำนักอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยจำนวน 9 แห่งใน 4 จังหวัดชายแดนไทย-เมียนมา ได้แก่ กาญจนบุรี ตาก แม่ฮ่องสอน และราชบุรี และผู้ลี้ภัยในเขตเมืองรวมจำนวนหลายหมื่นถึงหนึ่งแสนคน ส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 เป็นผู้ลี้ภัยที่มาจากเมียนมา ใน พ.ศ. 2564 มีรายงานของ UNHCR ระบุว่าประเทศไทยยังคงเป็นที่รองรับของผู้ลี้ภัยประมาณ 50,000 คน ในจำนวนนี้ 47,504 คน มีสถานะเป็นผู้ลี้ภัย และอีก 847 คน เป็นผู้แสวงหาที่ลี้ภัย ยังมีผู้ลี้ภัยกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ถูกนับรวมไว้รวมถึงผู้ลี้ภัยที่พยายามขออุทธรณ์คำสั่งการกำหนด สถานะ และกลุ่มที่ยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการกำหนดสถานะโดยเฉพาะชาวโรฮิงญาที่ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการ (ภานุภัทร จิตเที่ยง, 2564, หน้า 2)

ค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย การดำเนินการตามกรอบความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน

การศึกษาพบว่าประเทศในสหภาพยุโรปและประเทศในอาเซียน มีค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย ความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค และเจตจำนงที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศต่าง ๆ ซึ่งสามารถอภิปรายและเปรียบเทียบได้ดังนี้

1) ค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย

ค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยเป็นสิ่งกำหนดการจะความรับผิดชอบของประเทศต่าง ๆ ที่มีต่อพันธกรณีที่มีต่อกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย ซึ่งประเทศในสหภาพยุโรปได้เชื่อว่ายึดถือในหลักการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกัน กฎหมายและสิทธิมนุษยชน สหภาพยุโรปและประเทศสมาชิกยังสมัครใจในการปกป้องและคุ้มครองผู้ลี้ภัยตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 และพิธีสารเกี่ยวกับสถานภาพผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 ที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัย ด้วยการกำหนดให้รัฐภาคีภายใต้อนุสัญญามีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัยโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา หรือประเทศที่อยู่เดิม

รัฐภาคียังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติเยี่ยงคนชาติต่อผู้ลี้ภัย ในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายแรงงาน

และการประกันสังคม ความช่วยเหลือจากด้านบริหาร และให้เสรีภาพในการเคลื่อนย้ายภายในประเทศ อีกทั้งรัฐภาคีจะต้องไม่ลงโทษทางอาญาต่อผู้ลี้ภัยซึ่งได้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ไม่ขับไล่ผู้ลี้ภัยซึ่งชอบด้วยกฎหมายจากดินแดนของตน เว้นแต่เป็นการกระทำตามคำตัดสินซึ่งได้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมหรือเป็นไปตามเหตุผลเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ เป็นต้น

วิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในสหภาพยุโรปทำให้ประเทศหน้าด่าน (frontline states) ของสหภาพยุโรป โดยเฉพาะอิตาลีและกรีซต้องแบกรับภาระหนักในการดูแลผู้ลี้ภัยที่เข้าสู่พรมแดนของสหภาพยุโรปทางฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปมีนโยบายให้รัฐบาลประเทศหน้าด่านสร้างศูนย์รับผู้ลี้ภัย โดยสหภาพยุโรปได้ให้ทุนสนับสนุน UNHCR ในการเข้ามารับผิดชอบการดูแลค่ายพักพิง รวมทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของสหภาพยุโรป เช่น สำนักงานชายแดนยุโรป และสำนักงานสนับสนุนการลี้ภัยแห่งสหภาพยุโรป ตามระเบียบการดับลินนั้นถือว่าประเทศหน้าด่านมีสถานะเป็นประเทศแรกรับที่มีภาระความรับผิดชอบในการจัดการผู้ลี้ภัยตามระบบการจัดการผู้ลี้ภัยร่วมกัน (CEAS) ของสหภาพยุโรป แต่ในทางปฏิบัติเป็นการยากที่ประเทศแรกรับจะดำเนินการตามบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยได้

ในกรณีของกรีซที่มีภาวะเศรษฐกิจเปราะบางจากวิกฤตหนี้สาธารณะและเผชิญกับอัตราการว่างงานที่สูงต้องแบกรับการเข้ามาของผู้อพยพจำนวนมาก ในช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2559 ยังต้องรับภาระดูแลผู้ลี้ภัยที่ส่วนใหญ่เป็นผู้หนีภัยสงครามจากซีเรียและตะวันออกกลาง ซึ่งยังคงค้างอยู่จำนวน 60,000 คน ในขณะที่อิตาลี มีผู้อพยพระลอกใหม่ 121,000 คน ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2559 ซึ่งมากกว่าช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2558 ถึง 5,000 คน แม้ว่าในเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 สหภาพยุโรปตกลงที่จะจัดสรรผู้ลี้ภัยจำนวน 120,000 รายจากกรีซและอิตาลีภายในปี พ.ศ. 2560 แต่จนถึงปลายเดือนกันยายนของปีดังกล่าว สามารถจัดสรรผู้ลี้ภัยออกไปได้เพียง 29,401 รายเท่านั้น ด้วยอุปสรรคทางเทคนิคบางประการ เช่น องค์ประกอบของการระบุด่วน การลงทะเบียน การพิมพ์ลายนิ้วมือ และขั้นตอนการคัดเลือกในอิตาลีและกรีซ ส่วนในประเทศผู้รับมีอุปสรรคทางเทคนิคเกี่ยวกับการรองรับ ที่พัก และอุปสรรคในขั้นตอนการบูรณาการเพื่อโยกย้ายผู้ลี้ภัย (Šabić, 2017, ระพีพัฒน์ สุขานาน, 2562, หน้า 91)

ประเทศในอาเซียนโดยส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับรองอนุสัญญาฯ และพิธีสารฯ ดังกล่าว และไม่มีกฎหมายระดับชาติเกี่ยวกับสถานะผู้ลี้ภัย อย่างไรก็ตาม ประเทศในอาเซียน อาทิ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียได้ยอมรับและสนับสนุนบทบาทของ UNHCR ในกระบวนการรับรองสถานภาพผู้ลี้ภัย และมีนโยบายหรือร่วมมือกับ UNHCR เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้แสวงหาที่ลี้ภัยจำนวนมากที่เดินทางจากประเทศต้นทางในภูมิภาคหรือจากภายนอกภูมิภาค ด้วยการให้ที่พักพิง หรืออาจรวมถึงอนุญาตให้ทำงานและให้สิทธิด้านอื่น ๆ ในกรณีของมาเลเซีย

สำหรับไทยเป็นตัวอย่างของประเทศที่พยายามปรับปรุงกฎหมายภายในและเข้าร่วม

ในความตกลงระหว่างประเทศ ดังที่ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 ประเทศไทยได้ลงนามในข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานที่ปลอดภัย (Global Compact on Migration - GCM) และข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยผู้ลี้ภัย (Global Compact on Refugees - GCR) และการประกาศใช้ระเบียบสำนักงานกฤษฎีกาว่าด้วยการคัดกรองคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรและไม่สามารถเดินทางกลับประเทศอันเป็นภูมิลำเนาได้ พ.ศ. 2562 (ระเบียบกลไกคัดกรองฯ) เพื่อให้สถานะ “ผู้ได้รับการคุ้มครอง” กับพลเมืองต่างชาติในประเทศไทย ซึ่งไม่สามารถหรือไม่สมัครใจที่จะเดินทางกลับประเทศ “เนื่องจากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะได้รับอันตรายจากการถูกประหัตประหารฯ” ทำให้ผู้แสวงหาที่ลี้ภัยในประเทศไทยสามารถเข้าถึงสิทธิในด้านต่าง ๆ อาทิ ได้รับสิทธิด้านสุขภาพ ได้รับอนุญาตให้พำนักอาศัยเป็นการชั่วคราวในประเทศไทย และเด็กที่มีสถานะเป็นผู้ได้รับการคุ้มครองมีสิทธิได้รับการศึกษา (กานุกัทร จิตเที่ยง, 2564, หน้า 4)

อย่างไรก็ตาม ประเทศในสหภาพยุโรปยังมีอำนาจที่จะสร้างบรรทัดฐาน (Normative Power) ในด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยที่มีอิทธิพลในประชาคมโลก สหภาพยุโรปและประเทศสมาชิกมีภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะผู้บริจาคด้านมนุษยธรรมรายสำคัญ และยึดถือคตินิยมความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเกี่ยวกับมนุษยธรรม รวมทั้งเจตนารมณ์ในสนธิสัญญาลิสบอนและฉันทมติว่าด้วยความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม (ชนกันท์ บริพันธ์, 2564) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสหภาพยุโรปได้รับการยอมรับในการให้คำมั่นสัญญาต่อหลักการด้านมนุษยธรรมจากประชาคมโลกมากกว่า

ในขณะที่ประเทศในอาเซียนมักถูกวิจารณ์อย่างเสียหายว่าขาดความรับผิดชอบในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยตามมาตรฐานสากล อาทิ รายงานการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนรอบที่ 2 (2nd Cycle Universal Periodic Review - UPR) กรณีประเทศไทย พ.ศ. 2559 ได้ระบุว่าไทยยังคงมีปัญหาส่งกลับผู้แสวงหาที่ลี้ภัยและผู้ลี้ภัย โดยปราศจากการตรวจสอบของศาลหรือการประเมินความต้องการด้านการคุ้มครองอย่างเหมาะสม เนื่องจากการละเมิดหลักการห้ามผลักดันกลับ (Non-refoulement) ที่เป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่นานาชาติต้องปฏิบัติตาม ไม่ว่าประเทศนั้นจะได้รับรองอนุสัญญา หรือไม่ก็ตาม

2) ความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาค

ความร่วมมือที่เกิดขึ้นในองค์การระดับภูมิภาคของประเทศในภูมิภาคทั้งสองแห่งคือ สหภาพยุโรปและอาเซียน แสดงให้เห็นประจักษ์ชัดว่าองค์การระดับภูมิภาคทั้งสองแห่งมีการตอบสนองต่อผู้ลี้ภัยระหว่างประเทศต่างกัน สำหรับตัวองค์กรของสหภาพยุโรปมีบทบาทด้านมนุษยธรรมที่เด่นชัดกว่าในการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม และการผลักดันให้เกิดการคุ้มครองผู้ลี้ภัยในพื้นที่สงครามหรือความขัดแย้งภายนอกภูมิภาค แต่ประสบความสำเร็จในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยภายในภูมิภาค อันเนื่องมาจากไม่สามารถผลักดันให้ประเทศสมาชิกรับผิดชอบผู้ลี้ภัยตามกลไกร่วมในระบอบที่กำหนดไว้ได้ แม้ว่าประเทศในสหภาพยุโรปมีความร่วมมืออย่างแนบแน่น

ในกิจการในด้านการต่างประเทศและความมั่นคง การรักษาสันติภาพ ตลอดจนความร่วมมือระหว่างประเทศบนพื้นฐานประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน นโยบายยุติธรรม มหาไทย อาชญากรรมข้ามชาติ ประเทศในสหภาพยุโรปยังใช้รูปแบบการตัดสินใจแบบความร่วมมือระหว่างรัฐบาล ซึ่งมีกลไกในการดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ (วารสาร จุลปานนท์, 2563, หน้า 24)

สหภาพยุโรปมีกลไกร่วมในระดับของสหภาพยุโรปหลายด้านที่กำหนดความรับผิดชอบ ให้แก่ประเทศต่าง ๆ ตามกระบวนการตอบสนองด้านการลี้ภัยของสหภาพยุโรป ประกอบด้วย ระบบการลี้ภัยร่วมกัน (CEAS) ที่สอดคล้องกับสาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย อันเป็นระบบที่ประกอบด้วยกลไกทางกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการขอลี้ภัย รวมถึงกฎหมายหลักของการกำหนดนโยบายด้านการอพยพและการลี้ภัยของสหภาพยุโรป คือ ระเบียบการดับลิน (Dublin Regulation) ที่กำหนดความรับผิดชอบของประเทศในสหภาพยุโรปในการดำเนินการคำร้องขอลี้ภัย โดยให้ประเทศเดียวเป็นผู้ดำเนินการพิจารณาคำร้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อน ซึ่งโดยปกติจะเป็นรัฐที่ผู้แสวงหาที่ลี้ภัยเดินทางเข้ามายังสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเทศที่เป็นหน้าด่านของสหภาพยุโรปที่ผู้แสวงหาที่ลี้ภัยเดินทางเข้ามา มักไม่สามารถให้ความสนับสนุนหรือคุ้มครองผู้ลี้ภัยได้ตามเป้าหมายการดำเนินงานของระบบผู้ลี้ภัยร่วม และระเบียบดับลินที่ต้องการลดความซ้ำซ้อนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพิจารณาคำร้องขอลี้ภัย (ระพีพัฒน์ สุขนาน, 2562, หน้า 75)

ความล้มเหลวในการจัดการผู้ลี้ภัย ทำให้คณะกรรมการยุโรปจำเป็นต้องทบทวนกฎหมายเกี่ยวกับระบบการจัดการผู้ลี้ภัยร่วมกัน (CEAS) ใน พ.ศ. 2559 อันมีเป้าหมายเพื่อมุ่งสู่นโยบายการลี้ภัยที่มีประสิทธิภาพ ยุติธรรม และเป็นไปตามหลักมนุษยธรรมมากขึ้น รวมถึงการแก้ปัญหาของระเบียบการดับลินฉบับปัจจุบัน คือ ระเบียบการดับลิน ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2556) ที่ปรับปรุงมาจากระเบียบการดับลิน ฉบับที่ 2 และอนุสัญญาดับลินปี พ.ศ. 2533 ซึ่งนำไปสู่ปัญหาว่าระเบียบการดับลินไม่ได้รับอนุญาตความรับผิดชอบของแต่ละประเทศไว้อย่างชัดเจนในการรับมือกับผู้ลี้ภัยจำนวนมาก โดยมีข้อเสนอให้แก่โลกในการลี้ภัยด้วยการจัดระเบียบการดับลินที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยและสอดคล้องกับระเบียบวาระการโยกย้ายถิ่นฐานของยุโรป (ระพีพัฒน์ สุขนาน, 2562, หน้า 77)

ในปัจจุบันสภายุโรปได้รับรองระเบียบการจัดการการลี้ภัยและการย้ายถิ่นฐาน (Asylum and Migration Management Regulation หรือ AMMR) ซึ่งยังไม่ผลใช้บังคับ ในระยะนี้ แต่ถูกคาดหวังว่าจะมีประสิทธิภาพในการควบคุมการขอความรับผิดชอบที่เข้มงวดยิ่งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับระเบียบการดับลิน ฉบับที่ 3 โดยมีหลักการสำคัญคือการจัดตั้งกลไกความร่วมมือใหม่ระหว่างประเทศสมาชิกให้เป็นเอกภาพ ทั้งในรูปแบบของการย้ายที่อยู่ใหม่ (relocation) ของผู้อพยพ การบริจาคทางการเงิน การจัดสรรบุคลากร หรือมาตรการที่เน้นสร้างขีดความสามารถในการจัดการการลี้ภัยและการย้ายถิ่น แต่แม้ว่าจะมีผลบังคับใช้กับประเทศสมาชิกทั้งหมดที่รับรองระเบียบนี้ แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับดุลยพินิจของรัฐสมาชิก รวมทั้งการให้

ประเทศสมาชิกสามารถบริจาคเงินเพื่อทดแทนภาระรับผิดชอบได้ ระเบียบที่จะบังคับใช้แทน ระเบียบการดับลินนี้ส่งเสริมความร่วมมือที่เป็นเอกภาพภาคบังคับในการช่วยเหลือประเทศสมาชิก ในการรับมือกับผู้อพยพจำนวนมาก และมีทางเลือกในการบริจาคเงินแทนการรับผู้อพยพ

สหภาพยุโรปยังเป็นกลไกในการแสวงหาความร่วมมือกับประเทศนอกภูมิภาค ในช่วงที่ผ่านมาสหภาพยุโรปได้จัดทำข้อตกลงกับตุรกีและตุนิเซีย เพื่อให้ประเทศดังกล่าวเป็น “ประเทศที่สามที่ปลอดภัย” สำหรับผู้อพยพหรือผู้ลี้ภัยจากประเทศต้นทางที่จะใช้เป็นทางผ่าน เข้าสู่สหภาพยุโรป ความตกลงกับตุรกีเริ่มมาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ในฐานะส่วนหนึ่ง ของการดำเนินแผนปฏิบัติการเพื่อเพิ่มความร่วมมือและประสานงานในการจัดการปัญหา ด้านผู้ลี้ภัยในสหภาพยุโรป ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสนับสนุนการจัดการด้านผู้ลี้ภัยในตุรกี และ เพื่อการลดจำนวนผู้อพยพที่ย้ายถิ่นฐานจากตุรกีเข้าสู่สหภาพยุโรป สหภาพยุโรปและตุรกีได้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนการทำงานสำหรับข้อตกลงเมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2559 ส่วนหนึ่งคือการส่งกลับ ผู้อพยพจากหมู่เกาะกรีกกลับไปยังตุรกี แต่ชาวซีเรียที่ถูกส่งกลับจะได้รับอนุญาตให้เข้าไป ตั้งถิ่นฐานใหม่ในสหภาพยุโรปได้ โดยสหภาพยุโรปได้ให้ความช่วยเหลือแก่ตุรกีจำนวน 3 พันล้าน ยูโร เพื่อสนับสนุนการจัดการด้านผู้ลี้ภัยและจัดตั้งศูนย์รับผู้ลี้ภัยในตุรกี และอีก 365 ล้านยูโร เพื่อสนับสนุนการจัดการด้านผู้ลี้ภัยผู้ลี้ภัยชาวซีเรีย (ระพีพัฒน์ สุขานาน, 2562, หน้า 86-87; Agustín & Jørgensen, 2019, pp. 55-56)

สำหรับการลงนามข้อตกลงกับตุนิเซีย มีขึ้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2566 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสกัดกั้นการย้ายถิ่นแบบผิดกฎหมายที่เดินทางผ่านตุนิเซีย ซึ่งในปี พ.ศ. 2566 มีผู้อพยพทางเรือขึ้นฝั่งที่อิตาลีราว 75,065 คน เกินกว่าครึ่งของจำนวนนี้เป็นผู้เดินทางมาจาก ตุนิเซีย ภายใต้ความร่วมมือนี้สหภาพยุโรปได้ตกลงให้การช่วยเหลือแก่ตุนิเซีย เพื่อจัดการผู้อพยพ ในดินแดนของตนเป็นมูลค่ากว่า 1 พันล้านยูโร (อียู-ตุนิเซีย ทำข้อตกลงแก้ปัญหาอพยพ, 2566)

ในขณะที่ประเทศในยุโรปมีความร่วมมือในองค์การระดับภูมิภาคที่ชัดเจน กลับพบว่า อาเซียนยังไม่มีบทบาทในการแก้ไขวิกฤตผู้ลี้ภัยมากเท่าที่ควร เนื่องจากอาเซียนไม่มีกรอบการทำงานระดับภูมิภาคในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยและการแบ่งปันภาระความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ เนื่องจากกรอบการทำงานระดับภูมิภาคที่มีอยู่ก็มุ่งประเด็นการค้ามนุษย์เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ อนุสัญญาอาเซียนว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์โดยเฉพาะสตรีและเด็ก (ASEAN Convention Against Trafficking in Persons, Especially Women and Children : ACTIP) พ.ศ. 2558 เพื่อดำเนินการแก้ไขและต่อสู้กับอาชญากรรม และกรอบความร่วมมือในกระบวนการบาห์ลี ว่าด้วยการลักลอบขนย้ายคน การค้ามนุษย์ และอาชญากรรมข้ามชาติที่เกี่ยวข้อง (Bali Process on People Smuggling, Trafficking in Persons and Related Transnational Crime) หรือ “กระบวนการบาห์ลี” (Bali Process) ซึ่งสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศเป็นสมาชิก ยังเป็นกลไก สำหรับการปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติทางทะเลเป็นหลัก อีกทั้งกระบวนการบาห์ลิมักถูก ใช้เป็นเวทีปรึกษาหารือแทนที่จะเป็นการตัดสินใจแก้ปัญหา แม้ต่อมาได้มีการจัดตั้งศูนย์ประสาน

งานอาเซียนเพื่อความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Coordinating Centre for Humanitarian Assistance on Disaster Management: AHA Centre) หรือ “AHA Centre” ก็ยังเป็นกลไกความร่วมมือภายในกรอบการจัดการภัยพิบัติเท่านั้น (กิตติ ประเสริฐสุข, อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และจินตวัฒน์ ศิริรัตน์, 2562, หน้า 109)

อีกทั้งมีการประชุมพหุภาคีในระดับภูมิภาคของอาเซียนเพื่อรับมือกับวิกฤตผู้ลี้ภัย โดยเฉพาะรัฐบาลไทยมีบทบาทสำคัญในการผลักดันความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านการประชุมพหุภาคีในระดับภูมิภาค คือ การประชุมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยการเคลื่อนย้ายแบบไม่ปกติของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Ministerial Meeting on Irregular Movement of People in Southeast Asia) ณ เมืองปุดราจาญา ประเทศมาเลเซีย (พ.ศ. 2558) การประชุมวาระพิเศษว่าด้วยการย้ายถิ่นแบบไม่ปกติในมหาสมุทรอินเดีย (Special Meeting on Irregular Migration in the Indian Ocean) ครั้งที่ 1 ณ กรุงเทพฯ (พ.ศ. 2558) การประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านอาชญากรรมข้ามชาติวาระเร่งด่วน (Emergency ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime: EAMMTC) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย (พ.ศ. 2558) และการประชุมวาระพิเศษว่าด้วยการย้ายถิ่นแบบไม่ปกติในมหาสมุทรอินเดีย ครั้งที่ 2 ณ กรุงเทพฯ (พ.ศ. 2558) แต่ความพยายามเหล่านี้ยังไม่สามารถสร้างความร่วมมือในอาเซียนที่เป็นระบบ ซึ่งจะช่วยกำหนดภาวะความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยในภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นไปกว่าการปล่อยให้ประเทศรับภาระในการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัยตามกำลัง

ปัญหาความร่วมมือในอาเซียนเกิดจากอาเซียนนั้นมีลักษณะเด่นของการเป็นประชาคมที่เน้นความมั่นคงแห่งชาติและความมั่นคงระดับภูมิภาค ตามหลักการแห่งสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia) หรือ TAC ปี พ.ศ. 2519 ที่มีส่วนกำหนดบรรทัดฐาน “วิถีอาเซียน” (ASEAN Way) ซึ่งส่งเสริมให้ประเทศในอาเซียนให้ความสำคัญกับอธิปไตยของรัฐและการไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน สหภาพยุโรปและอาเซียนจึงมีลักษณะแตกต่างกันในทางบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรม เนื่องจากสหภาพยุโรปเป็นองค์กรเหนือรัฐที่มีบทบาทผลักดันค่านิยมและบรรทัดฐานให้รัฐสมาชิกยอมรับได้มากกว่า ส่วนประเทศในอาเซียนยังมีการรวมตัวเป็นภูมิภาคนิยมที่หลากหลาย ๆ ของประเทศที่ยึดมั่นในค่านิยมส่วนรวมของสังคมและมักยอมรับค่านิยมสากลของโลกตะวันตกอย่างจำกัด (รุ่งทิพย์ จันทร์ธนะกุล, 2566, หน้า 31)

เนื่องจากประเทศในอาเซียนไม่มีระบอบผู้ลี้ภัยร่วมกันภาวะความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรมต่อผู้ลี้ภัยจึงตกเป็นหน้าที่ของประเทศต่าง ๆ แต่ละประเทศมักแสวงหาความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศโดยเฉพาะ UNHCR เป็นหน่วยงานหลักที่เข้ามาแบ่งเบาภาระของประเทศต่าง ๆ ในการจัดการกับผู้ลี้ภัย ผู้ขอลี้ภัย และบุคคลไร้สัญชาติในภูมิภาคนี้ โดยหน่วยงานระดับชาติมีบทบาทในการจัดเตรียมหรืออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการ

ขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ลี้ภัย (Kneebone, 2016) หน่วยงานระดับชาติในมาเลเซีย ไทย และอินโดนีเซีย มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัยที่แตกต่างจากผู้อพยพย้ายถิ่นผิดปกติอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น กฎหมายภายในประเทศอินโดนีเซียและไทยกำหนดสิทธิในการศึกษาสำหรับทุกคนในดินแดนของตน รวมถึงผู้ลี้ภัยด้วย ในมาเลเซีย ผู้ลงทะเบียนเป็นผู้ลี้ภัยกับ UNHCR จะได้รับสิทธิพิเศษบางประการในแง่ของการเข้าถึงการรักษาพยาบาล รวมถึงส่วนลดสำหรับผู้ลี้ภัย แม้ว่าผู้ลี้ภัยที่ได้รับการรับรองสถานะอย่างเป็นทางการ จะไม่ได้รับสิทธิในการทำงานในประเทศที่ไม่เป็นภาคีของอนุสัญญาผู้ลี้ภัย อย่างไรก็ตาม องค์การระหว่างประเทศและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐในท้องถิ่นมักเป็นผู้แบกรับค่าใช้จ่ายด้านบริการพื้นฐานสำหรับผู้ลี้ภัย “เนื่องจากประเทศในอาเซียนถือว่าค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัยในดินแดนของตนควรตกเป็นภาระของประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งอาจทำให้ผู้มีบทบาทด้านมนุษยธรรมจะต้องดำเนินงานในสภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน และระดับการคุ้มครองผู้ลี้ภัยในภูมิภาคขึ้นอยู่กับเงินทุนจากผู้บริจาคเป็นหลัก” (เปรมใจ วังศิริไพศาล, 2561, หน้า 32)

3) ความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน

เจตจำนงที่สะท้อนอยู่ในนโยบายด้านความมั่นคงแห่งชาติทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติของประเทศสมาชิก ประเทศในภูมิภาคทั้งสองยังให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติเหนือความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรม โดยพื้นฐานนั้นประเทศต่าง ๆ ย่อมยึดถือความมั่นคงแห่งชาติในมิติความมั่นคงภายใน (Internal security) ซึ่งวิกฤติผู้ลี้ภัยได้สร้างความกังวลด้านความมั่นคงให้แก่ประเทศในสหภาพยุโรป จากความเชื่อว่าผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่ที่เป็นชาวซีเรียและชาวมุสลิมจากตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติ

ผู้ลี้ภัยที่มีจำนวนมากได้สร้างภาระอันใหญ่หลวงให้แก่ความมั่นคงและระบบสวัสดิการสังคมของหลายประเทศ จากปัญหาความสับสนของกฎระเบียบเกี่ยวกับขั้นตอนการลี้ภัยของสหภาพยุโรป เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการลงทะเบียนที่ซับซ้อนของสหภาพยุโรปไม่สามารถบังคับให้เกิดแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกันในทุกประเทศ สำหรับบางประเทศ ได้แก่ สวีเดน เนเธอร์แลนด์ สวิตเซอร์แลนด์ ไอร์แลนด์ โปรตุเกส มอลตา โปแลนด์ โรมานี และฮังการี ถือว่าการยื่นคำร้องขอลี้ภัยอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลนั้นได้แสดงความจำนงที่จะขอความคุ้มครองระหว่างประเทศแล้ว หรือเมื่อได้มีการยื่นคำร้องที่เป็นทางการแล้วจึงสามารถเริ่มต้นกระบวนการตรวจสอบโดยหน่วยงานผู้ลี้ภัยได้ ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ ได้แก่ เยอรมนี ฝรั่งเศส อิตาลี กรีซ สเปน เบลเยียม บัลแกเรีย สโลวีเนีย โครเอเชีย และเซอร์เบีย (รวมถึงประเทศอื่นอย่างตุรกี) มีการตีความว่า “การลงทะเบียน” (registration) และ “ที่พัก” (lodging) เป็นขั้นตอนที่แยกจากกันโดยมีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกัน (Access to protection in Europe: The registration of asylum applications, n.d.)

รวมถึงความพยายามที่จะลดภาระความรับผิดชอบของประเทศหน้าด่านและควบคุมไม่ให้ผู้อพยพกระจายไปในประเทศอื่น ๆ อย่างไรก็ดีทางหรือปราศจากการควบคุม การทำให้ระบบ

การลี้ภัยร่วมของสหภาพยุโรปอ่อนแอลง ไม่สามารถตอบสนองต่อวิกฤตผู้ลี้ภัยที่มีการล้นไหลเข้ามาของผู้ลี้ภัยจำนวนมากในขณะนั้น ยังเห็นถึงความไม่เป็นธรรมของระเบียบการดับลินในการจัดสรรความรับผิดชอบแก่เหล่าประเทศสมาชิก โดยเฉพาะการรับผู้ลี้ภัยและการลงทะเบียนผู้ลี้ภัย ถึงแม้ว่าทางคณะกรรมการยุโรปมีความพยายามในการดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขข้อกำหนดภายในระเบียบ การเพื่อความเป็นธรรมและครอบคลุมการดำเนินงานด้านการลี้ภัยอย่างชัดเจน แต่ก็ไม่สามารถที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการปฏิบัติงานของเหล่าประเทศสมาชิกได้ (วรรณภา สิริศิริ, 2560, หน้า 68; ระพีพัฒน์ สุขนาน, 2562, หน้า 90)

ปัญหาการยึดถือความมั่นคงแห่งชาติเหนือความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรม เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงแรก ๆ ของวิกฤตผู้ลี้ภัย คือ ในช่วงปี พ.ศ. 2559 สหภาพยุโรปได้นำเสนอแผนปฏิบัติการในการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้ลี้ภัยจากประเทศหน้าด่าน โดยเฉพาะกรีซและอิตาลีไปสู่ประเทศสมาชิกอื่นในสหภาพยุโรป แต่แผนปฏิบัติการนี้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างสมบูรณ์เนื่องจากยังคงมีประเทศอื่นปฏิเสธที่จะแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบของประเทศหน้าด่านโดยไม่ยอมที่จะดำเนินการตามแผนปฏิบัติการดังกล่าว โดยเฉพาะประเทศฮังการี โปแลนด์ และเช็ก มีจุดยืนที่จะไม่รับผู้ลี้ภัย เนื่องจากเห็นว่าผู้ลี้ภัยจะนำมาซึ่งปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ และกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตของประชาชน ซึ่งยิ่งซ้ำเติมปัญหาการตกค้างของผู้พวยจำนวนมากในค่ายพักพิงที่ขาดแคลนของประเทศหน้าด่าน ทำให้ผู้พวยบางส่วนเลือกที่จะลักลอบเข้าไปยังประเทศอื่นในสหภาพยุโรปโดยไม่มีเอกสารและกลายเป็นผู้ลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย (ระพีพัฒน์ สุขนาน, 2562, หน้า 89; วรรณภา สิริศิริ, 2560, หน้า 58)

นโยบายกีดกันผู้ลี้ภัยไม่ให้เดินทางเข้าประเทศในยุโรปมักถูกกำหนดขึ้นด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงแห่งชาติ นำมาซึ่งการดำเนินการมาตรการต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุดคือการควบคุมชายแดน (Border controls) และมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ การใช้ระบบวีซ่า การลงโทษสายการบิน การส่งกลับและการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัยในภูมิภาคต้นทาง สำหรับมาตรการการควบคุมชายแดนเป็นไปตามข้อตกลงเชงเก้น (Schengen Agreement) ที่ก่อตั้งชายแดนร่วมกันในกลุ่มประเทศสมาชิก เพื่อให้บุคคลที่เป็นพลเมืองและไม่ใช่พลเมืองทุกคน มีสิทธิที่จะเดินทางได้อย่างเสรีภายในบริเวณเชงเก้น โดยมีสาระสำคัญครอบคลุมไปถึงการมีนโยบายด้านผู้ลี้ภัยร่วมกันตามมาตรา 80 แห่งสนธิสัญญาลิสบอน ที่ให้มีการบริหารจัดการร่วมกันในเรื่องนโยบายการตรวจตราชายแดน การขอลี้ภัย และการเข้าเมืองบนหลักการของความเป็นเอกภาพและการแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน (Burden-sharing) (วรรณภา สิริศิริ, 2560, หน้า 61)

ในวิกฤตผู้ลี้ภัยทำให้รัฐสมาชิกหลายประเทศเริ่มใช้มาตรการควบคุมชายแดนชั่วคราวตามเงื่อนไขที่จะกระทำได้เมื่อมีกรณีที่เกิดภัยคุกคามร้ายแรงต่อนโยบายสาธารณะหรือความมั่นคงภายใน เนื่องจากข้อตกลงเชงเก้นยังคงยึดหลักการว่าความมั่นคงของชาติเป็นแก่นแท้ของอธิปไตยของชาติ (Gülzau, 2023, p. 787) ตัวอย่างเช่น ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 เยอรมนีใช้มาตรการควบคุมชายแดนบริเวณที่ติดกับออสเตรีย เนื่องจากมีผู้พวยจากฮังการีเดินทางไปยังเยอรมนี

ตอนใต้ผ่านทางออสเตรเลียสูงเป็นประวัติการณ์ ต่อมาเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2559 เดนมาร์กได้เริ่มมาตรการควบคุมชายแดนที่ติดกับเยอรมนี ในปีเดียวกันพบว่ามีการควบคุมชายแดนของออสเตรเลีย เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมนี นอร์เวย์ และสวีเดน ด้วยเหตุผลเรื่องภัยคุกคามร้ายแรงต่อนโยบาย สาธารณะหรือความมั่นคงภายในจากผู้อพยพเป็นหลัก (Ranaldi, 2016, p. 130)

สำหรับมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น ได้แก่ การใช้ระบบวีซ่า การลงทะเบียนการบิน การส่งกลับและการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัยในภูมิภาคต้นทาง ล้วนแต่เป็นมาตรการเพื่อกีดกันผู้อพยพและผู้ลี้ภัยที่ถูกทำให้กลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติ อาทิ การออกกฎเกณฑ์เกี่ยวกับระบบวีซ่าในแนวทางการกงสุลร่วมของสหภาพยุโรป (CCI) ที่ทำให้การขอวีซ่าเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ลี้ภัยยิ่งขึ้น รวมถึงมาตรการลงทะเบียนการบินที่พาดคนไม่มีเอกสารเดินทางเข้าสหภาพยุโรป ที่เป็นอุปสรรคต่อผู้ที่ต้องการลี้ภัย และการส่งกลับ (repatriation) และการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัยในภูมิภาคต้นทางที่ทำให้เกิดการส่งกลับผู้แสวงหาที่ลี้ภัยจำนวนมาก

ประเทศในอาเซียนยึดถือหลักการด้านความมั่นคงแห่งชาติว่ามีความสำคัญเหนือกว่าหลักการด้านมนุษยธรรมอย่างชัดเจน ประเทศส่วนใหญ่ในอาเซียน (ยกเว้นกัมพูชาและฟิลิปปินส์) ไม่ได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 และพิธีสารว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 และไม่มีกฎหมายระดับชาติเกี่ยวกับสถานะผู้ลี้ภัย การจัดการผู้ลี้ภัยของประเทศในอาเซียน เช่น ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยไทยได้ใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ซึ่งไม่กำหนดสถานะภาพตามกฎหมายให้กับผู้แสวงหาที่ลี้ภัยและผู้ลี้ภัย

การที่ประเทศเหล่านี้ปฏิบัติกับผู้ที่ต้องการลี้ภัยในฐานะเป็นคนต่างด้าวผิดกฎหมาย หรือเป็นผู้ทำผิดกฎหมายในฐานะผู้หลบหนีเข้าเมือง ซึ่งเป็นการใช้กรอบแนวคิดแบบควบคุมการเข้าเมืองของคนต่างด้าว (migration - control oriented approach) โดยถือว่าผู้ลี้ภัยมีสถานะเป็นบุคคลต่างด้าวและผู้หลบหนีเข้าเมือง ไม่มีการระบุนกการที่ชัดเจนในการจำแนกผู้อพยพ/ผู้ย้ายถิ่นออกจากผู้ลี้ภัย ประเทศในอาเซียนมักถือว่าผู้ลี้ภัยและผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น (migrants) ที่เดินทางเข้าประเทศเป็น “ผู้ย้ายถิ่นที่ผิดกฎหมาย” หรือเป็น “การย้ายถิ่นที่ไม่ปกติ” (irregular migration) นำไปสู่การจับกุมผู้ลี้ภัยและผลักดันคนเหล่านี้ให้ออกนอกประเทศในฐานะแรงงานผิดกฎหมาย มากกว่าการปกป้องคุ้มครองสิทธิผู้ลี้ภัย (rights - based framework of protection) (เปรมใจ วังศิริไพศาล, 2561, หน้า 33; Davies, 2008, pp. 7-8)

ประเทศในอาเซียนมีนโยบายกีดกันผู้ลี้ภัยเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ แต่จุดยืนดังกล่าวก็ไม่ได้ทำให้ภัยคุกคามจากวิกฤตผู้ลี้ภัยในระยะปัจจุบันนี้ระงับไปได้ ดังเช่นที่ไทยเน้นยุทธศาสตร์ในการรับมือผู้ลี้ภัยตามระบอบการป้องกัน (prevention regime) เพื่อการปราบปรามผู้ลี้ภัยด้วยการจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมายและผลักดันออกนอกประเทศ แทนที่จะใช้ระบอบการคุ้มครอง (protection regime) ตามหลักการด้านมนุษยธรรม โดยมีการใช้หน่วยงานด้านความมั่นคงเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการผู้ลี้ภัย ได้แก่ กองทัพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทหาร หน่วยงานด้านข่าวกรอง หน่วยงานตำรวจ หน่วยงานด้านตุลาการ

และหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลรักษาความปลอดภัยในบริเวณชายแดน เช่น ตำรวจตระเวนชายแดน เป็นต้น (กิตติ ประเสริฐสุข, อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และจินตวัฒน์ ศิริรัตน์, 2562, หน้า 108)

แม้จะอธิบายได้ว่าไทยเป็นประเทศที่มีเหตุผลในการป้องกันการหลั่งไหลเข้ามาของผู้ลี้ภัย โดยเฉพาะผู้ลี้ภัยจากเมียนมาที่เป็นประเทศต้นทางของผู้ลี้ภัยในอาเซียน โดยเฉพาะไทยเป็นระลอกในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา เนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเมียนมา ฝั่งของรัฐชนกลุ่มน้อยที่มีการต่อสู้กับรัฐบาลเมียนมามาเป็นเวลานาน ด้วยเหตุผลในการปกป้องประโยชน์และการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ ประเทศไทยจึงหลีกเลี่ยงการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา เนื่องจาก “ที่ตั้งด้านภูมิศาสตร์ของประเทศไทย มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศที่ยังมีการพัฒนาที่ต่ำกว่าประเทศไทยจึงทำให้มีประชาชนของประเทศเพื่อนบ้านอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยการอ้างสาเหตุต่าง ๆ ดังนั้น ถ้าประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัยของสหประชาชาติ ค.ศ. 1951 นั้น อาจทำให้ประเทศไทยต้องรับภาระหนักขึ้นได้” (วรเชษฐ์ รัตนพันธ์, 2565, หน้า 60)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเปรียบเทียบวิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในอาเซียนและประเทศในสหภาพยุโรปในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่ากลไกการปราบปรามไม่ได้ช่วยให้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนหรือมีประสิทธิภาพเพียงพอเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤตผู้ลี้ภัยที่มีจำนวนมาก การกีดกันผู้ลี้ภัยไม่ให้เข้ามาในประเทศด้วยมาตรการต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิธีการที่เกิดประโยชน์เฉพาะหน้าหรือได้ผลในระยะหนึ่ง แต่ไม่ได้ทำให้ผลกระทบจากวิกฤตผู้ลี้ภัยบรรเทาเบาบางไปได้ในที่สุด การลดจำนวนผู้ลี้ภัยที่เป็นทางการในประเทศอาจเป็นการบีบบังคับให้ผู้ลี้ภัยเลือกที่จะหลบหนีเข้าเมืองแบบผิดกฎหมายในประเทศนั้นหรือประเทศอื่นในภูมิภาค ซึ่งอาจจะสร้างความยุ่งยากในการควบคุมดูแลยิ่งขึ้นไปอีก การปฏิเสธเรือผู้อพยพออกจากชายฝั่งของบางประเทศอาจเป็นแค่การส่งต่อผู้ลี้ภัยไปยังประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค หรือผลักดันผู้ลี้ภัยเหล่านั้นไปสู่ความตาย ผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติที่น่ากังวลมากที่สุดของการกีดกันผู้ลี้ภัยในประเทศต่าง ๆ คือ การแพร่หลายของการโยกย้ายถิ่นฐานอย่างผิดกฎหมาย ทำให้เกิดการขยายตัวของขบวนการค้ามนุษย์ที่ได้รับผลประโยชน์มหาศาลจากการลำเลียงผู้ลี้ภัยระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นอาชญากรรมข้ามชาติที่กระทบความมั่นคงแห่งชาติของประเทศในภูมิภาคทั้งสองแห่ง ทั้งประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การพิจารณาสถานการณ์ของผู้ลี้ภัยเมื่อพิจารณาจากนิยามของ “ผู้ลี้ภัย” ที่หมายถึง “บุคคลที่อยู่นอกอาณาเขตประเทศแห่งสัญชาติของตน ซึ่งมีความหวาดกลัวอันมีมูลว่าจะต้องถูกประหัตประหารด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ สมาชิกภาพในกลุ่มทางสังคม หรือความคิดเห็นทางการเมือง และไม่สามารถหรือไม่ยินยอมจะรับการคุ้มครองจากประเทศ

แห่งสัญชาติของตนด้วยเหตุแห่งความหวาดกลัวนั้น” หรือนอกจากนี้ยังหมายถึง “บุคคลไร้สัญชาติ ซึ่งอยู่นอกอาณาเขตประเทศแห่งถิ่นที่อยู่ประจำเดิมของตน และไม่สามารถหรือไมยินยอมจะรับการคุ้มครองจากประเทศดังกล่าวด้วยเหตุแห่งความหวาดกลัวในลักษณะเดียวกัน” ซึ่งทำให้ผู้ลี้ภัยของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอาเซียนมีคุณลักษณะเดียวกันในความหมายข้างต้นแม้ว่าจะมีรากฐานประเทศต้นกำเนิดของการลี้ภัยต่างกัน คือ ผู้ลี้ภัยของภูมิภาคยุโรปจะมาจากนอกภูมิภาคและมีการอพยพย้ายถิ่นเป็นระลอกตามความรุนแรงและอันตรายจากการต่อสู้ด้วยอาวุธที่เกิดขึ้นของประเทศถิ่นกำเนิดของตนเองแล้วอพยพเพื่อแสวงหาพื้นที่ปลอดภัยกว่าในช่วงเวลาของการต่อสู้นั้น ขณะที่ผู้ลี้ภัยของภูมิภาคอาเซียนเป็นเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นประเทศภายในภูมิภาคและการอพยพมีลักษณะของการแสวงหาพื้นที่ที่สามารถใช้ชีวิตที่ดีและปลอดภัยกว่าพื้นที่ที่เป็นถิ่นกำเนิดเนื่องจากถิ่นที่อยู่ไม่มีสถานะพลเมืองทำให้ปราศจากความคุ้มครองในทุกด้านจากรัฐส่งผลให้ไม่สามารถมีชีวิตและใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัยได้ สถานการณ์ในการเข้าไปใช้ชีวิตในประเทศปลายทางหรือประเทศที่ต้องการตั้งถิ่นฐานของผู้อพยพทั้งสองภูมิภาคมีความแตกต่างกันอย่างมากเพราะภูมิภาคยุโรปได้แสดงนโยบายที่เปิดรับผู้ลี้ภัยตามหลักมนุษยธรรมทำให้ผู้ลี้ภัยที่สามารถเข้าไปในประเทศปลายทางสำเร็จได้รับการดูแลในด้านที่อยู่ การจ้างงานและอื่น ๆ แต่ปริมาณผู้ลี้ภัยที่เข้าอาศัยในประเทศเหล่านั้นได้สร้างปัญหาต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิมของพลเมืองผู้เป็นผู้อาศัยเดิมทั้งด้านอาชญากรรม การไม่สอดคล้องของการดำเนินชีวิตของชุมชนเดิมกับผู้มาใหม่และอื่น ๆ วิกฤตผู้ลี้ภัยก็ถูกเชื่อมโยงเข้ากับภาวะวิกฤตด้านอื่น ๆ อาทิ วิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตทางการเงิน วิกฤตหนี้สิน วิกฤตการธนาคาร วิกฤตที่อยู่อาศัย และวิกฤตทางศิลปกรรม ที่เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างผู้ลี้ภัยจากภายนอกและความเป็นยุโรปจนเกิดความตึงเครียดและแรงกดดันต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรับผู้ลี้ภัยของประเทศในภูมิภาคยุโรปที่ต้องสร้างมาตรการคัดกรองผู้ลี้ภัยและสนับสนุนให้ประเทศที่สามเป็นกันชนในการรับผู้ลี้ภัยแทน ปัญหาเหล่านี้ต่างจากสถานการณ์ประเทศในภูมิภาคอาเซียนซึ่งดำเนินนโยบายการผลักดันผู้อพยพหรือไม่ได้เปิดรับผู้อพยพเข้ามาอาศัยในประเทศของตนเอง ภาพการปฏิเสธไม่ให้อพยพเข้าประเทศจึงเป็นภาพที่ปรากฏต่อสาธารณะอย่างชัดเจนแต่ในสภาวะที่เป็นประเทศทางผ่านและประเทศปลายทางอย่างมาเลเซีย อินโดนีเซียและไทยก็ต้องเผชิญหน้ากับการที่ต้องรับและจัดการกับการหลั่งไหลเข้ามาของผู้อพยพอย่างผิดกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์และการจัดการดูแลด้านมนุษยธรรมเบื้องต้นก่อนผลักดันผู้อพยพไปในประเทศที่สามต่อไป

สถานการณ์ที่แตกต่างกันของสองภูมิภาคสามารถเปรียบเทียบที่มาของการจัดการได้จาก 1) ค่านิยมและบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยเป็นสิ่งกำหนดภาวะความรับผิดชอบของประเทศต่าง ๆ ที่มีต่อพันธกรณีที่มีต่อกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้ลี้ภัย ซึ่งประเทศในสหภาพยุโรปได้เชื่อว่ายึดถือในหลักการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกัน สหภาพยุโรปและประเทศสมาชิกยังสมัครใจในการปกป้องและ

คุ้มครองผู้ลี้ภัยตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 และพิธีสารเกี่ยวกับสถานภาพผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 ที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัย ด้วยการกำหนดให้รัฐภาคีภายใต้อนุสัญญามีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัยโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา หรือประเทศที่อยู่เดิมส่วนประเทศในภูมิภาคอาเซียนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับรองอนุสัญญาฯ และพิธีสารฯ ดังกล่าว และไม่มีกฎหมายระดับชาติเกี่ยวกับสถานะผู้ลี้ภัย จึงทำให้ค่านิยมและบรรทัดฐานในการปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัยมีความแตกต่างกันตั้งแต่เริ่มต้น

2) ความร่วมมือที่เกิดขึ้นในองค์การระดับภูมิภาคของประเทศในภูมิภาคทั้งสองแห่ง คือ สภายุโรปและอาเซียน แสดงให้เห็นประจักษ์ชัดว่าองค์การระดับภูมิภาคทั้งสองแห่งมีการตอบสนองต่อผู้ลี้ภัยระหว่างประเทศต่างกัน สำหรับตัวองค์กรของสหภาพยุโรปมีบทบาทด้านมนุษยธรรมที่เด่นชัดกว่าในการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม และการผลักดันให้เกิดการคุ้มครองผู้ลี้ภัยในพื้นที่สงครามหรือความขัดแย้งภายนอกภูมิภาค แต่ประสบความสำเร็จในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยภายในภูมิภาค อันเนื่องมาจากไม่สามารถผลักดันให้ประเทศสมาชิกรับผิดชอบผู้ลี้ภัยตามกลไกร่วมในระบบที่กำหนดไว้ได้ ขณะที่อาเซียนไม่มีกรอบการทำงานระดับภูมิภาคในการคุ้มครองผู้ลี้ภัย และการแบ่งปันภาระความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ เนื่องจากกรอบการทำงานระดับภูมิภาคที่มีอยู่ก็มุ่งประเด็นการค้ามนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ภาระความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรมต่อผู้ลี้ภัยจึงตกเป็นหน้าที่ของประเทศต่าง ๆ แต่ละประเทศมักแสวงหาความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศโดยเฉพาะ UNHCR เป็นหน่วยงานหลักที่เข้ามาแบ่งเบาภาระของประเทศต่าง ๆ ในการจัดการกับผู้ลี้ภัย ผู้ขอลี้ภัย และบุคคลไร้สัญชาติในภูมิภาคนี้แทน

3) ประเทศในภูมิภาคทั้งสองยังให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติเหนือความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรม โดยพื้นฐานนั้นประเทศต่าง ๆ ยอมยึดถือความมั่นคงแห่งชาติในมิติความมั่นคงภายใน (Internal security) นโยบายกีดกันผู้ลี้ภัยไม่ให้เดินทางเข้าประเทศในยุโรปมักถูกกำหนดขึ้นด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงแห่งชาติ นำมาซึ่งการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุดคือการควบคุมชายแดน (Border controls) และมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ การใช้ระบบวีซ่า การลงโทษสายการบิน การส่งกลับและการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัยในภูมิภาคต้นทาง ประเทศในอาเซียนยึดถือหลักการด้านความมั่นคงแห่งชาติว่ามีความสำคัญเหนือกว่าหลักการด้านมนุษยธรรมอย่างชัดเจน ประเทศในอาเซียนมักถือว่าผู้ลี้ภัยและผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น (migrants) ที่เดินทางเข้าประเทศเป็น “ผู้ย้ายถิ่นที่ผิดกฎหมาย” หรือเป็น “การย้ายถิ่นที่ไม่ปกติ” (irregular migration) นำไปสู่การจับกุมผู้ลี้ภัยและผลักดันคนเหล่านี้่ออกนอกประเทศในฐานะแรงงานผิดกฎหมาย มากกว่าการปกป้องคุ้มครองสิทธิผู้ลี้ภัย (rights - based framework of protection)

ความย้อนแย้งของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ

ความย้อนแย้งระหว่างหลักการมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ เป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความรับผิดชอบด้านมนุษยธรรมและความมั่นคงแห่งชาติ ด้วยกระบวนการนโยบายความมั่นคงแห่งชาติมักถูกกำหนดจากผู้มีอำนาจในรัฐและภาคความมั่นคง ซึ่งอาจส่งผล

กระทบต่อค่านิยมหลักของระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม รวมทั้งการตัดสินใจด้านความมั่นคงของชาติมักได้รับการยกเว้นจากกระบวนการปกติในการตรวจสอบข้อเท็จจริง ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ (Legrand, 2022, p.63)

เนื่องจากการดำเนินนโยบายความมั่นคงแห่งชาติมักจะเป็นการตัดสินใจที่ไม่จำเป็นต้องยึดถือหลักจริยธรรม หรือมีการให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการตัดสินใจทางนโยบายที่เน้นความรับผิดชอบต่อสาธารณะเพื่อปกป้องและรักษารัฐและประชาชนของรัฐ โดยพื้นฐานแล้วรัฐมักให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติเหนือหลักการด้านมนุษยธรรม แต่ไม่สามารถละเลยภาระความรับผิดชอบต่อด้านมนุษยธรรมอย่างสิ้นเชิงได้ ความย้อนแย้งระหว่างหลักการมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติจึงเป็นปัญหาจากการสร้างความสมดุลระหว่างหลักการทั้งสองด้าน

ปัญหาการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยของสหภาพยุโรปทำให้เห็นถึงความย้อนแย้งของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ อันเกิดจากการให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติของประเทศสมาชิก และความสามารถของสหภาพยุโรปในการผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ นำหลักการแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมไปใช้กับผู้ลี้ภัยร่วมกัน แม้ว่าสหภาพยุโรปได้สร้างภาพลักษณ์ระหว่างประเทศในฐานะหนึ่งในผู้บริจาคด้านมนุษยธรรมรายสำคัญ รวมทั้งมีประวัติในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในอดีต แต่สำหรับสถานการณ์ในปัจจุบันกลับถูกวิจารณ์ได้ว่าความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจากสหภาพยุโรปถือเป็นนโยบายสำหรับประเทศนอกสหภาพยุโรปเท่านั้น แต่มีความล้มเหลวในกระบวนการภายในของสหภาพยุโรปเนื่องจากประเทศต่าง ๆ ในสหภาพยุโรปยังมีนโยบายความมั่นคงแห่งชาติที่ขัดแย้งกับนโยบายด้านมนุษยธรรมของสหภาพยุโรป (Dittmer & Lorenz, 2021)

มีการเปรียบเทียบว่าในปี พ.ศ. 2558 สหภาพยุโรปที่มีประชากรราว 500 ล้านคนรับภาระผู้อพยพเพียงไม่ถึง 1 ล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยกว่าผู้อพยพที่อยู่ในความรับผิดชอบของเลบานอนที่มีประชากรอยู่เพียง 5 ล้านคนด้วยซ้ำไป ไม่เพียงแต่เหตุผลที่ว่าเพราะประเทศในสหภาพยุโรปจะมีพื้นฐานที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ จึงทำให้ขาดเอกภาพในการที่จะแก้ไขวิกฤตผู้ลี้ภัย แต่ปัจจัยที่ทำให้วิกฤตผู้ลี้ภัยยังไม่ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร อาจเพราะแต่ละประเทศยึดถือเอาผลประโยชน์และต้องการรักษาความมั่นคงแห่งชาติของตนเอง ซึ่งไม่เพียงแต่ย้อนแย้งกับหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมที่สหภาพยุโรปและประเทศสมาชิกรับรองไว้ แต่ยังขัดแย้งกับหลักการเสรีนิยมและค่านิยมในเรื่องสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปเอง (Popa, 2016, p. 101) กระทั่งทุกวันนี้สหภาพยุโรปยังไม่สามารถพัฒนาและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกันเพื่อจัดการกับวิกฤติได้อย่างครอบคลุมในทางตรงกันข้าม วิกฤตผู้ลี้ภัยและผู้อพยพได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองที่ขยายวงกว้างจนถึงขณะนี้ยังไม่สามารถเชื่อมโยงผ่านกระบวนการเจรจาภายในสหภาพยุโรปได้

มาตรฐานด้านมนุษยธรรมองค์การระดับภูมิภาคอย่างสหภาพยุโรปที่มีอำนาจในการ

กำหนดบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงอาเซียน ซึ่งประเทศในอาเซียนยังมีข้อจำกัดในการดำเนินการตามหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมสากล อีกทั้งองค์การระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคอย่างอาเซียนก็ไม่มีข้อผูกมัดที่จะการบังคับให้ประเทศสมาชิกดำเนินการตามหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรม ข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศในอาเซียนส่วนใหญ่ส่วนใหญ่เข้าร่วมก็มักจะไม่มีผลผูกพันให้ปฏิบัติจริง โดยเฉพาะประเทศในอาเซียนที่เคารพในหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน ทำให้การจัดการผู้ลี้ภัยเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้ผลประโยชน์เฉพาะหน้า และสามารถยอมรับได้ตราบเท่าที่จะไม่กระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติของแต่ละประเทศ

ในปัจจุบันก็ยังคงมีผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากตะวันออกกลางและแอฟริกาเดินทางเข้าสู่ประเทศในสหภาพยุโรปอยู่เรื่อยๆ เช่นเดียวกับที่ยังมีการลี้ภัยของชาวโรฮิงญาจากเมียนมาเข้าไปในประเทศไทย มาเลเซียและอินโดนีเซียอย่างไม่หยุดหย่อน ทำให้อาจตั้งคำถามได้ว่าเราจะแก้ปัญหาที่ท้าทายในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติได้อย่างไร มีเหตุผลที่ควรยอมรับได้หรือไม่กับการรัฐบาลในประเทศหนึ่งจะผ่อนคลายนโยบายด้านมนุษยธรรม เพราะเห็นแก่ความมั่นคงแห่งชาติ ยังมีคำถามเกี่ยวกับแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมของประเทศต่าง ๆ ว่าควรมีมาตรฐานที่คงเส้นคงวาอย่างน้อยเพียงใด

ถึงแม้จะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่ากลไกการจัดการผู้ลี้ภัยร่วมของประเทศในยุโรปยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอที่จะบังคับให้รัฐสมาชิกใช้ปฏิบัติร่วมกันได้ ส่วนประเทศในอาเซียนก็ยังขาดระบบในการจัดการกับผู้ลี้ภัยร่วมกัน แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือประเทศในภูมิภาคทั้งสองต่างมีนโยบายและดำเนินการในเรื่องดังกล่าวบนพื้นฐานของการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งชาติเป็นหลัก ถึงแม้ว่าประเทศในสหภาพยุโรปมีหน้าที่ตามพันธกรณีในอนุสัญญา แต่ประเทศเหล่านั้นยังมีความอ่อนไหวต่อปัญหาความมั่นคงภายใน โดยการออกมาตรการกีดกันผู้ลี้ภัยในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการปิดพรมแดน ขณะที่ประเทศในอาเซียนเป็นกลุ่มที่ยึดถือหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน แต่ละประเทศให้ความสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติและมีค่านิยมแบบอำนาจนิยม โดยประเทศส่วนใหญ่ในอาเซียนไม่ได้ให้การรับรองอนุสัญญา เห็นได้ว่าด้วยสภาพปัญหาด้านผู้ลี้ภัยทำนองเดียวกัน แต่ประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียนยังมีเงื่อนไขด้านอื่น ๆ ทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคที่เกี่ยวกับการปฏิบัติด้านมนุษยธรรมต่างกันด้วย

วิกฤตผู้ลี้ภัยที่เกิดขึ้นพร้อมกันซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศในสหภาพยุโรปและอาเซียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 อาจสามารถนำเสนอปัจจัยที่นำมาซึ่งความอ่อนแอของหลักการและแนวปฏิบัติด้านมนุษยธรรมกับความมั่นคงแห่งชาติ และยังเห็นถึงความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าวในบางประการ คือ ประการแรก ปัญหาว่าด้วยภาระความรับผิดชอบของประเทศในภูมิภาคหรือองค์การระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค สามารถขับเคลื่อนนโยบายระดับภูมิภาคเพื่อผลประโยชน์ของประเทศต่าง ๆ ได้หรือไม่ ในบริบทของประเทศในสหภาพยุโรป วิกฤตผู้ลี้ภัยจากภายนอกภูมิภาค คือ ชาวซีเรียจากตะวันออกกลางและตอนเหนือของแอฟริกา ได้เผยให้

เห็นข้อบกพร่องที่สำคัญในระบบการจัดสรรภาวะความรับผิดชอบของประเทศในสหภาพยุโรป
เกิดความล้มเหลวในการตอบสนองต่อเหตุฉุกเฉินด้านมนุษยธรรม ทั้งที่ความร่วมมือในกรอบ
ของระบบผู้ลี้ภัยร่วม (CEAS) แต่มีความขัดแย้งในการแบ่งปันภาวะความรับผิดชอบตามหลักการ
ของระเบียบการดับลิน แม้แต่ในช่วงที่มีการปรับปรุงระเบียบการดับลิน ก็มีข้อโต้แย้งจากประเทศ
ที่กังวลว่าจะได้รับผลกระทบต่อนโยบายแห่งชาติและความมั่นคงแห่งชาติ

ปัญหาการแบ่งปันภาวะความรับผิดชอบที่เป็นหัวใจสำคัญของความขัดแย้งระหว่าง
การปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมและความมั่นคงแห่งชาติ จึงอยู่บนพื้นฐานของคำอธิบายเกี่ยวกับ
ลักษณะของรัฐที่เน้นความมั่นคงแห่งชาติในระบบระหว่างประเทศ ที่เห็นว่ารัฐทั้งหลายเป็นรัฐ
ที่ให้ความสำคัญสูงสุดกับความมั่นคงแห่งชาติ แต่เพราะด้วยเหตุผลจากบรรทัดฐานในเรื่อง
การพึ่งตนเอง (self-help) และการคำนึงผลประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (relative gains) ระหว่าง
รัฐต่าง ๆ ด้วยกัน (Ripsman & Paul, 2010, p. 10) ด้วยเหตุนี้ ระเบียบการดับลินฉบับใหม่
หรือระเบียบการจัดการการลี้ภัยและการย้ายถิ่นฐาน (AMMR) ซึ่งจะมีผลใช้บังคับในระยะต่อไป
จึงถูกออกแบบให้มีการกระจายภาวะความรับผิดชอบที่เป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

ประการต่อมา ประเทศในอาเซียนซึ่งเผชิญวิกฤตผู้ลี้ภัยหลักเป็นชาวโรฮิงญาอยู่นั้น
ยังไม่มีการพัฒนาบริหารจัดการผู้ลี้ภัยร่วมกัน อาจเนื่องมาจากประเทศในอาเซียนที่มีหลักการ
ไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน อาจไม่เต็มใจที่จะพัฒนาสถาบันที่เป็นทางการ
และเกิดพันธกรณีในการคุ้มครองผู้ลี้ภัยมากไปกว่าที่มีอยู่ จึงมีการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยในกรอบ
ของกิจการภายในประเทศด้วยการควบคุมการเข้าเมือง ซึ่งเป็นระบอบการป้องกันโดยการ
ปราบปรามผู้ลี้ภัยมากกว่าที่จะใช้ระบอบการคุ้มครองผู้ลี้ภัย ด้วยเหตุที่ประเทศในอาเซียนมีลักษณะ
ของรัฐที่เน้นความมั่นคงแห่งชาติ และนโยบายความมั่นคงแห่งชาติในหลายประเทศก็ยังคงควบคุม
จากหน่วยงานด้านความมั่นคงมากกว่าภาคส่วนอื่น ๆ เนื่องจากอาเซียนมีสมาชิกที่เป็นประเทศ
ที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย หรือเป็นประเทศที่มีความแตกแยกภายใน
อันเกิดจากความขัดแย้งเป็นระยะเวลานาน ซึ่งภาคประชาชนหรือรัฐสภาไม่สามารถกำกับดูแล
หรือตรวจสอบความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของภาคความมั่นคงได้ (ปราณี ทิพย์รัตน์, 2556,
หน้า 24)

วิกฤตผู้ลี้ภัยของประเทศในภูมิภาคทั้งสองแห่งได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของรัฐ
ในฐานะผู้ตัดสินใจหลักเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ และข้อจำกัดของความร่วมมือระหว่างประเทศ
ในกรอบการทำงานระดับภูมิภาคเพื่อคุ้มครองผู้ลี้ภัย โดยรัฐมีอำนาจหลักในการควบคุมระบบ
ผู้ลี้ภัย ทั้งการอนุญาตให้เข้าถึงขั้นตอนการลี้ภัยและทำหน้าที่คุ้มครอง หรือในกรณีของประเทศ
ส่วนใหญ่ในอาเซียนคือการยินยอมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภายนอก เช่น UNHCR เข้ามาทำ
หน้าที่คุ้มครองผู้ลี้ภัย สำหรับสหภาพยุโรปเป็นองค์การระดับภูมิภาคที่มีบทบาทกำหนดกรอบ
การคุ้มครองผู้ลี้ภัยและการแบ่งปันภาวะความรับผิดชอบ แต่ยังคงประสบล้มเหลวในการจัดการ
ผู้ลี้ภัยให้มีประสิทธิภาพได้ หากยังไม่ได้รับความยินยอมจากประเทศสมาชิกที่มีความกังวลถึง

ผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการสำหรับการศึกษารั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ในสถานการณ์วิกฤตผู้ลี้ภัย ปัญหาความสมดุระหว่าง การหลักการด้านมนุษยธรรมและความมั่นคงแห่งชาติมีความสำคัญลำดับต้น ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตรงกับการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยอย่างยั่งยืน จากกรณีของประเทศในสหภาพยุโรป ซึ่งมีกรอบการทำงานระดับภูมิภาคเพื่อคุ้มครองผู้ลี้ภัยที่เป็นระบบแล้วนั้น ยังเกิดปัญหาเรื่องความเป็นธรรม ในการกำหนดการระดมทุนของประเทศต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นที่ไทยและประเทศในอาเซียนจะต้องศึกษาบทเรียนในการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง

ไทยและประเทศในอาเซียน ควรผลักดันให้อาเซียนในฐานะองค์การระดับภูมิภาค มีบทบาทมากขึ้นกว่าการเป็นเวทีทางการทูตเพื่อนำเสนอปัญหา แต่ส่งเสริมให้อาเซียนมีบทบาท ในการจัดการวิกฤตผู้ลี้ภัยในภูมิภาคอย่างจริงจังมากขึ้น โดยการสร้างกลไกในกรอบความร่วมมือ อาเซียนเพื่อรับมือกับปัญหาผู้ลี้ภัยที่เป็นระบบ ทั้งปัญหาผู้ลี้ภัยภายในภูมิภาคและที่มาจาก นอกภูมิภาค และควรผลักดันให้อาเซียนมีบทบาทในการขยายความร่วมมือกับองค์การระหว่าง ประเทศ เช่น UNHCR และให้อาเซียนมีบทบาทในการจัดทำข้อตกลงหรือมีความร่วมมือประเทศ นอกภูมิภาค เช่น บังคลาเทศ เพื่อสนับสนุนให้ประเทศนั้นมีศักยภาพในการรับมือกับผู้ลี้ภัย มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้ลี้ภัยที่พักพิงอยู่ในประเทศนั้นลดการเดินทางเข้าสู่ประเทศในอาเซียน นอกจากนั้น สำหรับอาเซียนแล้วควรมีบทบาทในการสนับสนุนประเทศสมาชิกอาเซียน ที่มีความพร้อมให้เข้าเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะของผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2494 และพิธีสาร เกี่ยวกับสถานภาพผู้ลี้ภัย พ.ศ. 2510 ที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในการจัดการปัญหาผู้ลี้ภัย เพิ่มมากขึ้นด้วย เพื่อให้ประเทศในภูมิภาคนี้มีศักยภาพในการจัดการผู้ลี้ภัยในระยะปัจจุบัน และในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป ควรมีการศึกษาที่ลึกลงไปในประเด็นปัญหา เกี่ยวกับหลักการมนุษยธรรมและ/หรือความมั่นคงแห่งชาติที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการผู้ลี้ภัย ของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนเป็นรายประเทศหรือเปรียบเทียบในหลายประเทศ เพื่อจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในสภาพการณ์ของปัญหาดังกล่าวอย่างลึกซึ้งต่อไป

บรรณานุกรม

- กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ต่างจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอย่างไร. (27 กรกฎาคม 2565). สืบค้นจาก <https://blogs.icrc.org/th/2022/07/27/ihl-ihr/>
- กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย. (28 พฤศจิกายน 2565). **กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ.** <https://treaties.mfa.go.th/th/content/กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ?cate=63d1f3c67edb2e31af2af453>
- กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (2556). **ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพฯ: กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. สืบค้นจาก https://aichr.org/wpcontent/uploads/2019/02/AHRD_Booklet_FIN_13June.pdf
- กสม.ชงแก้ระเบียบคัดกรองคนต่างชาติ มุ่งคุ้มครองไม่ให้ถูกผลักดันกลับไปเผชิญอันตราย. (25 พฤษภาคม 2566). <https://prachatai.com/journal/2023/05/104297>
- กันตภณ สุขแก้ว. (2563). **แนวทางการบริหารจัดการผู้ลี้ภัยของไทย.** (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- การเคลื่อนย้ายแรงงานของสหภาพยุโรป (EU) และประเทศสวิตเซอร์แลนด์.** (2562). https://switzerland.mol.go.th/working_abroad/การเคลื่อนย้ายแรงงานของสหภาพยุโรป-eu-และประเทศสวิตเซอร์แลนด์
- กิตติ ประเสริฐสุข, อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และจินตวัฒน์ ศิริรัตน์. (2562). **ไทยกับความมั่นคงรูปแบบใหม่ : การค้ามนุษย์ การย้ายถิ่นแบบไม่ปกติ อาชญากรรมข้ามชาติและความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์.** รายงานวิจัย สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ. (2565, 27 กรกฎาคม). **กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ต่างจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอย่างไร.** จาก <https://blogs.icrc.org/th/2022/07/27/ihl-ihr/>
- จันจิรา สมบัติพูนศิริ. (2557). **แนวคิดเรื่องประชาสังคมโลกและการเปลี่ยนผ่านสู่ภาคปฏิบัติ: ประเด็นการแทรกแซงด้านมนุษยธรรมและ “หลักรับมือตบเพื่อปกป้อง”.** **วารสารธรรมศาสตร์** 33(3), กันยายน-ธันวาคม, 115-134.
- จุฬาร เอื้อรักสกุล. (2562). **วิกฤติผู้อพยพยุโรป ค.ศ. 2015-2016: “การต่อสู้แข่งกับเวลา” ของสหภาพยุโรปเพื่อรักษาข้อตกลงเชงเกน.** **วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** 6(1), มกราคม-มิถุนายน: 169-218.
- เจษฎา มีบุญถือ และปิยะนุช ปิ๋ว. (ม.ป.ป.). **ปัญหาโรฮิงญากับแนวทางการแก้ไข.** จาก https://www.sscthailand.org/uploads_ssc/rhohingya.pdf

- ชนกันท์ บริพนธ์. (2564). อำนาจเชิงปทัสฐานกับผลประโยชน์แห่งชาติ ในกระบวนการสร้างนโยบายของสหภาพยุโรปเกี่ยวกับวิกฤตผู้ลี้ภัย: กรณีศึกษาความตกลงสหภาพยุโรป-ตุรกี. *วารสารยุโรปศึกษา* 27(2), 45-78. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jes/article/view/248255/170942>
- ชยันต์ วรรณะภุติ และมาลี สิทธิเกรียงไกร. (2559). **ทางเลือกเชิงนโยบายการแก้ไขปัญหาผู้ลี้ภัยในค่ายพักพิงชั่วคราว**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. <http://www.cesd.soc.cmu.ac.th/wordpress/wp-content/uploads/2017/01/Report2.pdf>
- ฐิติมา อินแก้ว. (2561). **ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยไปประเทศที่สามในประเทศไทย**. สืบค้นจาก <http://www.lawgrad.ru.ac.th/Abstracts/168>
- ณรงญา ตัญจพัฒนกุล. (21 ธันวาคม 2564). **From Syria to Belarus วิกฤตผู้อพยพลี้ภัยซ้ำสอง ไกลกลางการเมืองโลก**. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/belarus-migrant-crisis/>
- ณัฐนันท์ คุณมาศ และวีระ สมบูรณ์. (2558). สหภาพยุโรปกับการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในวิกฤตการณ์การปฏิวัติอาหรับ: กรณีศึกษาซีเรีย. *วารสารยุโรปศึกษา* 21(2), หน้า 34-57.
- ณัยวัฒนา รุ่งอุทัย. (2565). “แนวคิดด้านความมั่นคงที่ครอบงำและความมั่นคงวิถีใหม่วิถีถัดไป”. *ความมั่นคงใหม่ : New Security Next Normal*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาและวิทยาการด้านความมั่นคง. หน้า 1-24.
- แถลงการณ์ร่วมของคณะกรรมการยุโรปและผู้แทนระดับสูง เนื่องในวันผู้ลี้ภัยสากล**. (20 มิถุนายน 2563). สืบค้นจาก https://www.eeas.europa.eu/node/81277_en?s=181
- นรุทธ์ เจริญศรี และคณะ. (2557). **สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ชุดโครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บุษยพรรณ ถิตานนท์ เฝ็ดมศักดิ์ จารยะพันธุ์ และโสภารัตน์ จารุสมบัติ (2565) เรื่อง “การแก้ไขปัญหาโรฮิงญาในมิติความมั่นคงแห่งชาติทางทะเล. *วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์* 9(1), (มกราคม - ธันวาคม 2565), 131-143.
- บุรณิฉน์ ดันติวุฒิมงคล. (2563). **การจัดการแรงงานข้ามชาติโรฮิงญาของประเทศมาเลเซีย**. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). สืบค้นจาก <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/7329>

- ปณิษฐ์ ปทุมวัฒน์. (2563). หลักสากล: มิติทางกฎหมายภายใต้โลกาภิวัตน์. **จูนิตี 16(6)**, กันยายน-ตุลาคม, 151-156
- ปราณี ทิพย์รัตน์ (ผู้แปล). (2556). **การกำกับดูแลภาคความมั่นคงของรัฐสภา: หลักการ กลไก และแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: พี เพรส.
- ปราณี ทิพย์รัตน์. (2564). หลักการความรับผิดชอบในการปกป้อง (R2P) กับวิกฤติการณ์การเมืองในเมียนมาร์. **วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียนศึกษา**. 21(2), หน้า 1-36.
- เปรมใจ วังศิริไพศาล. (2561). **ผู้อพยพกับการพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก. เอกสารหน่วยที่ 8 การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 8-1-8-66. <https://www.stou.ac.th/Schoolnew/pols/ci/UploadedFile/หน่วยที่%208%20ผู้อพยพกับการพัฒนามนุษย์ในบริบท.pdf>
- แผนปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการผู้หลบหนีเข้าเมือง ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563 – 2565)**. (มปป.). สืบค้นจาก <https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2022/01/Action-plan-on-migration-management-phrase-1-2020-2022.pdf>
- ผืนหยก บุญสวยขวัญ. (2554). **การส่งเสริมแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบในการปกป้อง (RtoP) โดยภาคประชาสังคมระหว่างประเทศ : ศึกษากรณีแนวร่วมระหว่างประเทศ เพื่อความรับผิดชอบในการปกป้อง (ICRtoP)**. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชญุตม์ บงกชพรรณราย. (2563). **อินโดนีเซียกับการจัดการปัญหาวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรมชาวโรฮิงจา**. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/7363>
- พิธีลงนามบันทึกความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดมาตรการและแนวทางแทนการกักตัวเด็กไว้ในสถานกักตัวคนต่างด้าวเพื่อรอการส่งกลับ**. (2562). สืบค้นจาก <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd20815e39c30600278f5?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>
- ภควัต เหมรัชดานันต์. (2559). **กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ลี้ภัย**. **กฤษฎีกาสาร 11(5)**, มิถุนายน-กรกฎาคม, หน้า 21-28.
- ภานุภัทร จิตเที่ยง (แปล). (2564). **ทุนมนุษย์และสถานการณ์การจ้างงานของผู้ลี้ภัยในเมืองในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ไซลัมแอนด์เซส ประเทศไทย.
- เยอรมนียกระดับคุมเข้มความปลอดภัย ‘อ็อกโทเบอร์เฟสต์’ หลังเกิดเหตุไล่แทง**. (21 กันยายน 2567). สืบค้นจาก <https://www.voathai.com/a/oktoberfest-tightens-security-after-a-deadly-knife-attack-in-western-germany/7792705.html>

- ระพีพัฒน์ สุขานาน. (2562). นโยบายของประเทศหน้าด่านในการรับผู้ลี้ภัยจากซีเรีย: กรณีศึกษา การตอบสนองของรัฐบาลกรีซ 2015-2017. (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- รายงานเกี่ยวกับการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนรอบที่ 2 (2nd Cycle Universal Periodic Review - UPR) กรณีประเทศไทย พ.ศ. 2559. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก https://upr.info/sites/default/files/documents/2017-09/upr_advocacy_factsheets_-_thailand2016-th.pdf
- รุ่งทิพย์ จันทร์ธนะกุล. (2566). บทบาทด้านประชาธิปไตยของอาเซียนจากมุมมองของสำนัก อังกฤษ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรเชษฐ์ รัตนพันธ์. (2565). การบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา กรณีศึกษาปัญหาการ ลักลอบออกนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว. วารสารมุมมองความมั่นคง ฉ. 9, หน้า 57-74. <https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/Journal/article-00905.pdf>
- วรรณภา สิริศิริ. (2560). “วิกฤตการณ์ผู้ลี้ภัยในยุโรป: ความท้าทายต่อ กฎหมายระหว่าง ประเทศและบูรณาการของสหภาพยุโรป.” วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ 9(2), กรกฎาคม-ธันวาคม: 42-75.
- วารภรณ์ จุลปานนท์. (2563). วิกฤตของสหภาพยุโรป : บทเรียนสำหรับอาเซียน. วารสารวิจัย รามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) 23(2) กรกฎาคม – ธันวาคม, หน้า 16-25.
- สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ กระทรวงมหาดไทย. (2523). ผู้อพยพชาวอินโดจีนใน ประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>
- อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และณัฐณพัศ พิพัฒน์รัตนเสวี. (2561). อาเซียนกับระบบการอภิบาล ภูมิภาคในเรื่องการย้ายถิ่นแบบไม่ปกติของชาวโรฮิงญา. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อริยพร โพธิ์ใส. (2552). โรฮิงญากับการข้ามชายฝั่ง. สารพันปัญหากฎหมาย. จุลนิติ. 6(2), 115-119.
- อักษราภักดิ์ ชัยปะละ. (2560). เส้นทางตอนใต้ของผู้อพยพชาวเกาหลีเหนือ : พลวัตและ ปัญหา. วารสารสังคมศาสตร์ 47(1), 63-80.
- อาเซียน เมียนมา ทบทวนมาตรการปฏิบัติต่อสถานการณ์ในรัฐยะไข่. (27 พฤษภาคม 2562). สืบค้นจาก <https://lawforasean.krisdika.go.th/Content/View?Id=618&Type=1>
- อียู-ตุนิเซีย ทำข้อตกลงแก้ปัญหาอพยพ. (2566). สืบค้นจาก <https://europetouch.mfa.go.th/th/content/อียู-ตุนิเซีย-ทำข้อตกลงแก้ปัญหาอพยพ?cate=5d6abf7c15e39c3f30001465>

- ‘ยูเอ็น’ เผยสงครามกลางเมืองพม่าทำให้มีผู้พลัดถิ่นมากกว่า 3 ล้านรายแล้ว. (22 พฤษภาคม 2567). สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/world/1099247>
- Asylum Access Thailand, Asia Pacific Refugee Rights Network, เครือข่ายสิทธิผู้ลี้ภัยและคนไร้รัฐ, และ ฟอรั่มตีฟายไรท์. (2563). รายงานต่อคณะกรรมการสหประชาชาติว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติของไทยตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ. สืบค้นจาก <https://www.fortifyrights.org/downloads/submission%20to%20CERD-TH.pdf>
- Henckaerts, J. (2007). การศึกษากฎหมายจารีตประเพณีของกฎหมาย มนุษยธรรมระหว่างประเทศ: เพื่อความเข้าใจและการเคารพกฎเกณฑ์ของกฎหมายภาคสงคราม. *International Review of the Red Cross* 87(857), March. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/thai-irrc_857_henckaerts.pdf
- International Commission of Jurists. (2553). สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาและชดใช้ความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและกว้างขวาง: คู่มือนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ภูมิภาคเอเชีย แปซิฟิก.
- UN High Commissioner for Refugees. (2019). คู่มือเกี่ยวกับกระบวนการและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสถานภาพผู้ลี้ภัยภายใต้อนุสัญญาปี ค.ศ. 1951 และพิธีสารปี ค.ศ. 1967 ว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ฉบับแก้ไขปรับปรุง กรุงเทพฯ กุมภาพันธุ์ ค.ศ. 2019. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&dodocid=5d08a0d34>
- UNHCR ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). ผู้ลี้ภัย. สืบค้นจาก <https://www.unhcr.org/th/refugees>
- Access to protection in Europe: The registration of asylum applications. (n.d.). https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2020/11/aida_accessii_registration.pdf
- Addressing the global humanitarian funding gap. (2024). **European Humanitarian Forum 18-19 March 2024**. Retrieved from <https://europeanhumanitarianforum.eu/files/system-files/EHF-2024-Addressing-the-Global-Humanitarian-Funding-Gap.pdf>
- Afouxenidis, A., Petrou, M., Kandylis, G., Tramountanis, A., & Giannaki, D. (2017). Dealing with a Humanitarian Crisis: Refugees on the Eastern EU Border of the Island of Lesbos. *Journal of Applied Security Research* 12(1): 7-39, doi: 10.1080/19361610.2017.1228023

- Agustín, Ó. G. and Jørgensen, M.B. (2019). **Solidarity and the ‘Refugee Crisis’ in Europe**. Cham, Switzerland: Palgrave.
- Ansar, A., & Md. Khaled, A. F. (2021). From Solidarity to Resistance: Host Communities’ Evolving Response to the Rohingya Refugees in Bangladesh. **Journal of International Humanitarian Action** 6(16), <https://doi.org/10.1186/s41018-021-00104-9>
- Aungkana Kmonpetch. (2013). **Alternatives of Durable Solution for Refugees from Myanmar in Thailand: Policies for Repatriation and Resettlement Programmes**. (Ph.D. Thesis). Chulalongkorn University.
- Barnett, M. N. (2020). Introduction: Worlds of Difference. **Humanitarianism and Human Rights: A World of Differences?** Michael N. Barnett (Ed.), pp.1-29. Cambridge: Cambridge University Press.
- Betts, A. (2015). The Normative Terrain of the Global Refugee Regime. **Ethics & International Affairs** 29(4), pp. 363–375.
- Betts, A., Loescher, G. & Milner, J. (2012). **UNHCR: The Politics and Practice of Refugee Protection**. (2nd edition). New York: Routledge.
- Bossong, R. and Rhinard, M. (2016). **Theorizing Internal Security Cooperation in the European Union**. Oxford: Oxford University Press.
- Bradley, M. (2016). **Protecting Civilians in War: The ICRC, UNHCR, and their Limitations in Internal Armed Conflicts**. Oxford: Oxford University Press.
- Cabot, H. (2019). The European Refugee Crisis and Humanitarian Citizenship in Greece. **Ethnos** 84:5, 747-771, DOI: 10.1080/00141844.2018.1529693
- Camaj, K. (2020). **The European Union’s New Pact on Migration**. Retrieved from <https://pathforeurope.eu/the-european-unions-new-pact-on-migration/>
- Davies, S. E. (2008). **Legitimising Rejection: International Refugee Law in South east Asia**. Leiden, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Davis, M. (1999). **Ethics and the University (166–167)**. London: Routledge.
- DCAF. (2015). **National Security Policies: Formulating national security policies for good security sector governance**. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/195683/DCAF_BG_9_National%20Security%20Policies.11.15.pdf
- Dittmer, C. & Lorenz, D. F. (2021). Frictions of implementing EU humanitarian aid in Greece (2016–2019)—the Emergency Support Instrument and its practical

- ramifications. *Int J Humanitarian Action*. 6(11). <https://doi.org/10.1186/s41018-021-00095-7>
- Efremova, KA. (2021). Normative Power ASEAN? Globalisation of Asian Values and Its Limits. *Journal of International Analytics* 12(2), <https://doi.org/10.46272/2587-8476-2021-12-2-93-106>.
- Estevens, J. (2018). Migration Crisis in the EU: developing a framework for analysis of national security and defence strategies. *Comparative Migration Studies* 6(28.), pp. 6-28. <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0093-3>
- Germany introduces passport control at all land borders.** (16 September 2024). <https://www.eureporter.co/world/germany/2024/09/16/germany-introduces-passport-control-at-all-land-borders/>
- Grizold, A. (1994). The Concept of National Security in the Contemporary World. *International Journal on World Peace* 11(3), September: 37-53.
- Gülzau, F. (2023). A “New Normal” for the Schengen Area. When, Where and Why Member States Reintroduce Temporary Border Controls?. *Journal of Borderlands Studies* 38:5, 785-803, DOI: 10.1080/08865655.2021.1996260
- Hammerstad, A. (2014). **The Rise and Decline of a Global Security Actor: UNHCR, Refugee Protection, and Security.** Oxford: Oxford University Press.
- He, J. (2016). “Normative Power in the EU and ASEAN: Why They Diverge”. *International Studies Review*, doi: 10.1093/isr/viv028
- Henschke, A. (2022). Ethics and National Security: A Case for Reasons in Decision-Making. In: Clarke, M., Henschke, A., Sussex, M., Legrand, T. (eds) **The Palgrave Handbook of National Security.** Palgrave Macmillan, Cham, pp.73-92. https://doi.org/10.1007/978-3-030-53494-3_4
- Human Rights Watch. (2015). **Europe’s Refugee Crisis: An Agenda for Action.** https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/europes_refugee_crisis_an_agenda_for_action-high_res.pdf
- Human Rights Watch. (2024). **World Report 2024.** <https://www.hrw.org/th/world-report/2024/country-chapters/thailand>
- Humanitarian Advisory Group. (2021). **Emerging Humanitarian Issues Brief – South East Asia.** Retrieved from https://humanitarianadvisorygroup.org/wp-content/uploads/2021/03/EmergingHumIssuesBrief_SoutheastAsiafinal.pdf

- ICRC. (1988, 31 December). **Basic rules of international humanitarian law in armed conflicts**. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/basic-rules-ihl-311288.htm>
- Inter-Parliamentary Union. (2016). **Human Rights: Handbook for Parliamentarians**. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HandbookParliamentarians.pdf>.
- Kanyaphat Sae Pua. (2020). **The role of ASEAN in response to the problems of the Rohingya Refugees**. (Thesis). Siam University, Master of Peace Studies and Diplomacy
- Karolewski, I. P. & Benedikter, R. (2018). Europe's refugee and migrant crisis: Political responses to asymmetrical pressures. *Politique européenne*, 60, 98-132. <https://doi.org/10.3917/poeu.060.0098>
- Keely, B. C. (2001). The International Refugee Regime(s): The End of the Cold War Matters. *International Migration Review* 35(1), 303-314.
- Kim, S. Y. (2010). Do Asian Values Exist? Empirical Tests of the Four Dimensions of Asian Values. *Journal of East Asian Studies* 10(2), August: 315-344.
- Kneebone, S. (2016). Comparative regional protection frameworks for refugees: norms and norm entrepreneurs. *The International Journal of Human Rights* 20(2), 153-172. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13642987.2016.1141499>
- Laïdi, Z. (ed.). (2008). **EU Foreign Policy in a Globalized World: Normative Power and Social Preferences**. New York: Routledge.
- Legrand, T. (2022). National Security and Public Policy: Exceptionalism Versus Accountability. In: Clarke, M., Henschke, A., Sussex, M., Legrand, T. (eds) **The Palgrave Handbook of National Security**. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-53494-3_3
- Loescher, G. (2001). **The UNHCR and World Politics: A Perilous Path**. Oxford: Oxford University Press.
- Loescher, G., Betts, A. & Milner, J. (2008). **The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)**. New York: Routledge.
- MacLennan, S. (October 2, 2023). **Is Frontex and Dublin III the solution to the Channel migrant crisis?** Retrieved from <https://law.coventry.domains/academic-research/is-frontex-and-dublin-iii-the-solution-to-the-channel->

migrant-crisis/

- Maniatis, G. (2018). From a Crisis of Management to Humanitarian Crisis Management. *South Atlantic Quarterly* 117(4): 905–913. <https://doi.org/10.1215/00382876-7166068>
- Marks, S. (2016). *Human Rights: A Brief Introduction*. Harvard University.
- Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments**. (n.d.). Retrieved from <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-3/europe>
- Moretti, S. (2023). **Refugee protection in Southeast Asia**. Retrieved from <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/english-version-country-profiles/541947/refugee-protection-in-southeast-asia/>
- Natthanan Kunnamas. (2020). Normative power Europe, ASEAN and Thailand. *International Economics and Economic Policy* 17, 765–781. <https://doi.org/10.1007/s10368-020-00478-y>.
- Neuman, M. (ed.). (2019). *Democracy Promotion and the Normative Power Europe Framework: The European Union in South Eastern Europe, Eastern Europe, and Central Asia*. Cham, Switzerland: Springer.
- Oguz, G. (2012). *EU Enlargement and Turkish Labour Migration*. New York: United Nations University Press.
- Pearson, E. (2024). **ประเทศไทยควรปล่อยตัวผู้แสวงหาที่ลี้ภัยชาวอุยกูร์ที่ถูกกักตัว**. <https://www.hrw.org/th/news/2024/03/08/thailand-should-free-detained-uyghur-asylum-seekers>
- Petcharamesree, S. (2013). “International protection and public accountability”. **The UNHCR and the Supervision of International Refugee Law**. James C. Simeon (editor), pp.275–285. New York: Cambridge University Press.
- Pion-Berlin, D. (2016). **Internal Security**. Military Missions in Democratic Latin America, 73–112. doi:10.1057/978-1-137-59270-5_4
- Pohlmann, C. (2021). *Unauthorised Humanitarian Interventions in World Politics*. Wiesbaden, Germany: Springer VS.
- Popa, C. E. (2016). The Challenges of the Schengen Area. *Expert Journal of Economics*. 4(3), pp. 96-104.

- Pries, L. (2019). Introduction: Civil Society and Volunteering in the So-Called Refugee Crisis of 2015—Ambiguities and Structural Tensions. **Refugee Protection and Civil Society in Europe**. Margit Feischmidt, Ludger Pries and Celine Cantat (Editors), pp.1-23. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Radice, H. (2014). “Humanitarian Assistance”, **The Handbook of Global Security Policy**. pp. 232-246. Edited by Kaldor, M., & Rangelov, I. West Sussex, UK: Wiley Blackwell.
- Ranaldi, V. (2016). **Refugees and National Security in the European Continent: Individual and Integrated Strategies**. Conference: International Scientific Conference “World Refugee Crisis - Challenges and Perspectives”. Pravni Fakultet Univerziteta u Travniku, Kiseljak, Bosnia and Herzegovina, pp. 128-134.
- Ripsman, N. M. & Paul, T. V. (2010). **Globalization and the National Security State**. Oxford: Oxford University Press.
- Šabić, S. Š. (2017, October). **The Relocation of Refugees in the European Union**. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13787.pdf>
- Selchow, S. (2014). “Security Policy and (Global) Risk(s)”, **The Handbook of Global Security Policy**. pp. 68-84. Edited by Kaldor, M., & Rangelov, I. West Sussex, UK: Wiley Blackwell.
- Severino, R. C. (2008). **ASEAN**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS).
- Seybolt, T. (2007). **Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure**. New York: Oxford University Press.
- Song, J. & Cook, A. D. B. (2015). **Irregular Migration and Human Security in East Asia**. New York: Routledge.
- Statista Research Department. (10 February 2023). **Deaths of migrants in the Mediterranean Sea 2014-2022**. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1082077/deaths-of-migrants-in-the-mediterranean-sea/>
- Togoo, R. R., & Ismail, F. H.. (2021) Security Dilemma of Rohingya Refugees in Malaysia. **Open Journal of Political Science** 11, 12-20. doi: 10.4236/ojps.2021.111002.
- Tubakovic, T. (n.d.). **The Limits to Regional Refugee Protection: the EU and ASEAN**. Retrieved from <https://refugeeresearchonline.org/the-limits-to-regional-refugee-protection-the-eu-and-asean/>

- Turunen, S. (2020) "Accountability". **Humanitarianism: Keywords**. Antonio De Lauri (editor), pp.1-3. Leiden, Netherlands: Brill.
- Ukraine: Over 6 Million Refugees Spread Across Europe.** (2024). Retrieved from <https://unric.org/en/ukraine-over-6-million-refugees-spread-across-europe/>
- UNDP. (2005). **Human Rights in UNDP: Practice Note**. Retrieved from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/HRPN2005_English.pdf
- UNHCR Malaysia website. (n.d.). **What We Do: Figures at a glance in Malaysia**. Retrieved from <https://www.unhcr.org/my/what-we-do/figures-glance-malaysia>
- UNHCR. (2020). **Accountability to affected people (AAP)**. Retrieved from <https://emergency.unhcr.org/protection/protection-principles/accountability-affected-people-aap>
- UNHCR. **Syria Refugee Crisis Explained**. (n.d.). Retrieved from <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/>
- United Nations. (n.d.). **Human Rights**. Retrieved from <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights#:~:text=Human%20rights%20are%20rights%20inherent,and%20education%2C%20and%20many%20more.>
- Wahab, A. Ab. (2017, 8 June). **The Future of Forced Migrants in ASEAN**. Retrieved from <https://th.boell.org/en/2017/06/08/future-forced-migrants-asean>
- Walsh, B., & TIME Photo. (29 December 2015). **Alan Kurdi's Story: Behind the Most Heartbreaking Photo of 2015**. Retrieved from <https://time.com/4162306/alan-kurdi-syria-drowned-boy-refugee-crisis/>
- Whitman, R. G. (ed). (2011). **Normative Power: Europe Empirical and Theoretical Perspectives**. New York: Palgrave Macmillan.
- Wiersing, K. (1999). Protection of civilians in armed conflict. **Refugee Survey Quarterly** 18(3), 40–42. doi:10.1093/rsq/18.3.40
- Woodward, T. M. (2018). **Crossing the Border: The Connection Between EU Defense and Humanitarian Policy Leading Up-to and During the Europe an Refugee Crisis**. M.A. (Thesis). Harvard University.
- Wunderlich, J. (2019). The Normative Dimension of Regionalism and Refugee Policy in ASEAN and the EU. **Region-making and Cross-Border Cooperation: New Evidence from Four Continents**. Edited by Elisabetta Nadalutti

- and Otto Kallscheuer, (126-147). London and New York: Routledge.
- Xuechen, I. C. (2018). The Role of ASEAN's Identities in Reshaping the ASEAN-EU Relationship. **Contemporary Southeast Asia** 40(2), August: 222-246.
- Yukawa, T. (2018). European integration through the eyes of ASEAN: Rethinking Eurocentrism in comparative regionalism. **International Area Studies Review** 21(4): 323-339. <https://doi.org/10.1177/2233865918808>
- Zyck, S. A. (2013). **Regional Organisations and Humanitarian Action**. London: Overseas Development Institute.